

SPEEL NATUUR IN DE STAD

HOE MAAK JE DAT?

© 2009
Uitgeverij Jan van Arkel
Grifthoek 151, 3514 JK Utrecht
telefoon: +31 30 273 18 40
e-mail: info@janvanarkel.nl
zie ook www.hetlaatstekindinhetbos.nl

Ontwerp en opmaak: *StudioSpaas, Rotterdam*
omslagfoto: *Sigrun Lobst*
druk: *Haasbeek*
lettertypen: *Omnes*

Gedrukt op 120 gr Biotop

Auteurs

Natuurspeeltuin de Speeldernis
Sigrun Lobst, Margit Schuster, Suzanne Borgharts

GGD Rotterdam-Rijnmond
Josine van den Bogaard, Jennie Odink

Wageningen Universiteit en Research Centrum
Lenneke Vaandrager, Mariëtte Custers, Dorit Haubehofer

Redactie
Josien Stehouwer, Josine van den Bogaard, Suzanne Borgharts

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen. Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontleen aan dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission from the publisher.

ISBN 978 90 6224 498 0

Dit boek is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit

SPEEL NATUUR IN DE STAD

**Josine van den Bogaard
Sigrun Lobst
Margit Schuster
Lenneke Vaandrager
Suzanne Borgharts
Mariette Custers
Dorit Haubehofer
Jennie Odink**

HOE MAAK JE DAT?

In Nederland verdwijnen groene speelplekken. Deze trend staat in schril contrast met de golf van aandacht die er nu voor is. De warme ontvangst van het boek “Het laatste kind in het bos” van Richard Louv (2007) illustreert die aandacht. In de studie die nu voorligt, verbinden we de kennis van Wageningen Universiteit en Researchcentrum met de inzichten van de GGD Rotterdam-Rijnmond en combineren dit met de praktijk vanuit Natuurspeeltuin de Speeldernis. Het resultaat is een bijdrage om de uiteenvliedende krachten meer in balans te brengen; om groene, natuurlijke speelplaatsen in de stad meer vanzelfsprekend te laten worden.

Het gaat in essentie om de band tussen mens en natuur. Die band vraagt aandacht. We komen op steeds grotere afstand van de natuur te staan, terwijl er wel grote opgaven op natuur- en milieugebied in het verschiet liggen.

De studie geeft een terminologie voor speelnatuur en stelt criteria waaraan speelnatuur zou moeten voldoen. De toetsing van praktijkvoorbeelden daaraan laat zien dat de criteria werken. Ze leveren waardevolle informatie op, en handvatten voor ontwerp. Kernbegrippen zijn vrij spel, veranderbaarheid (spelen mét de natuur, in plaats van in de natuur) en een complexe 'landschaps' structuur. Dat is de basis om meer speelnatuur te maken.

Het huidige speel-veiligheidsbeleid is voor natuurspelen weinig stimulerend. Op verschillende manieren klinkt de roep om een andere insteek. Stop met het ontlopen en vermijden van risico's, leer er mee leven, benut de kansen die uitdaging aan kinderen biedt op een evenwichtiger ontwikkeling. Een nieuw veiligheidsparadigma zal de stap naar meer speelnatuur makkelijker maken.

Speelnatuur biedt veel. Zoveel meer dan motorische vaardigheden en bewegen, al zijn dat terecht belangrijke thema's. Het gaat om spelen in al zijn rijkheid. Het gaat om een oase in het beton, het creëren van aantrekkelijke woonmilieus, vasthouden van gewilde groepen in de stad, kindvriendelijkheid, werkelijk brede scholen. Het gaat om sociale ontmoeting, gezonde ontwikkeling van de jeugd en letterlijk binding van mensen aan de stad.

Het benutten van de kansen die speelnatuur biedt aan de verschillende beleidsdoelen vraagt op rijksniveau betere samenwerking en eenduidigere agendering. Lokaal moet speelnatuur worden verankerd in het groen- en speelruimtebeleid en zijn aanspreekpunten nodig met expertise. De studie reikt hiertoe instrumenten en suggesties aan. Zo maakt de overheid meer speelnatuur mede mogelijk.

Speelnatuur maken is nog vaak het werk van een creatieve eenling. Inmiddels heeft het zoveel potentie dat meer partijen er mee aan de slag moeten, en ook gaan. Gedachtenloze herhalingen,

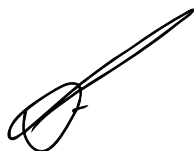
zoals indertijd bij de trimbanen, zijn echter voor speelnatuur funest. Aandacht voor context en randvoorwaarden maken het juist tot een succes. Het draagvlak moet worden verbreed met behoud van de kernwaarden van speelnatuur. Die waarden staan in deze studie goed omschreven voor de verschillende disciplines.

Goede speelnatuur spreekt kinderen aan. Het is niet voorgeprogrammeerd of verplicht. Het gebeurt vanuit het kind zelf. Dat is de krachtigste motivatie. Speelnatuur moet dan wel voldoende kwaliteit bieden. Zeker in de stad is het niet makkelijk speelnatuur dicht bij huis te creëren. Het ontwikkelde gereedschap, met onder meer patterns, een duurzame veiligheidsaanpak, excursies op maat, handleiding voor onderhoudsplan, is bruikbaar voor ontwerpers, beheerders en procesbegeleiders. Zo kunnen zij uiteindelijk meer speelnatuur maken in de stad.

Wij wensen u lees-, kijkplezier en vooral goede speelnatuur toe,

Prof. dr. M.J. Kropff

Rector Magnificus/vice voorzitter
Raad van Bestuur Wageningen Universiteit
& Researchcentrum

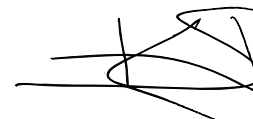
Mw. prof.dr. M.C.H. Donker

Algemeen directeur
GGD Rotterdam-Rijnmond

Klaas Huls

Secretaris
De Speeldernis

SPEELNATUUR IN DE STAD, HOE MAAK JE DAT?

De afgelopen jaren zijn veel goede voorbeelden van speelnatuur in een stedelijke omgeving gerealiseerd, zowel in Nederland als in het buitenland. Ook is een aantal publicaties over de voordelen van speelnatuur verschenen. Goede voorbeelden inspireren. Maar de stap van inspiratie naar daadwerkelijke realisatie blijkt minder eenvoudig te zetten. Juist die stap krijgt aandacht in deze studie.

Deze studie brengt de aanwezige kennis in kaart, creëert overzicht en legt verbanden tussen theorie en praktijk rond de realisatie van speelnatuur in de stad. Ter verduidelijking is een aantal bestaande projecten geanalyseerd en zijn concepten, terminologie en instrumenten voor de realisatie van speelnatuur ontwikkeld. Dankzij een interdisciplinair onderzoeksteam, werkzaam in de praktijk en in de wetenschap, kon een heterogene aanpak worden gevolgd. Zowel in onderwerpen als in methodiek is deze combinatie van

praktijk (analyses, bezoek aan voorbeeldlocaties, interviews etc.) en theorie (deskstudies) toegepast.

De studie is opgebouwd uit zeven hoofdstukken die stuk voor stuk een aspect rond de realisatie van speelnatuur behandelen. Zo kunnen de diverse betrokkenen, bijv. bestuurders, ontwerpers, ouders, wijkverenigingen, beheerders e.a. toegang vinden tot informatie die voor hen relevant is.

1234567

SOCIALE
VOORWAARDEN

4. SOCIALE VOORWAARDEN

Het inrichten van speelruimte is niet alleen een ruimtelijk verhaal. Net als bij ieder planproces spelen veel verschillende partijen een rol en moet met diverse belangen rekening worden gehouden. En hoe doen de gebruikers mee? Dit hoofdstuk gaat in op de 'actoren' en hun rol bij speelnatuur in de stad. Er is voor ieder wat te winnen.

Het inrichten van speelruimte is vaak een hele praktische zaak. Er moet gewoon $x \text{ m}^2$ speelruimte per wijkbewoner komen. Het klinkt logisch om de programma eis 'spelen' zó op te lossen, dat niemand er last van heeft.

Het is heel verleidelijk om de verdere inrichting in handen te leggen van speeltoestelleveranciers met 'turn-key' oplossingen in de aanbieding, verzameld in mooie catalogi waar je uit kunt kiezen. Centraal daarbij staan vooral de praktische oplossing (goed te doen en onderhoudsvriendelijk), de veiligheid (opdat niemand aansprakelijk gesteld kan worden) en de vormgeving van de toestellen zelf (het ziet er leuk uit en maakt niet meer mogelijk dan wenselijk). Dat daarnaast meer zaken van belang zijn, is men zich wel bewust, maar is lastiger te vertalen in eisen en in producten.

De ruimtelijke en pedagogische kwaliteit van de inrichting voortkomend uit de behoeftes van kinderen, staan vaak onderaan de lijst met aandachtspunten. Spelen is vaak de sluitpost in de planning.

Met respect voor het vakmanschap in de speeltoestellenbranche, blijft het perspectief van de kinderen zelf toch vaak ondergeschikt. De branche denkt vanuit volwassenenbeleving. Opvattingen van volwassenen over hoe de kinderwereld moet zijn, domineren. Een veelvoorkomende valkuil is de neiging om, geïnspireerd door het kinderspel vol fantasie, dingen voor de kinderen al uit te denken. Daarmee ontnemen je kinderen juist de mogelijkheid de situatie naar eigen hand te zetten en hun eigen

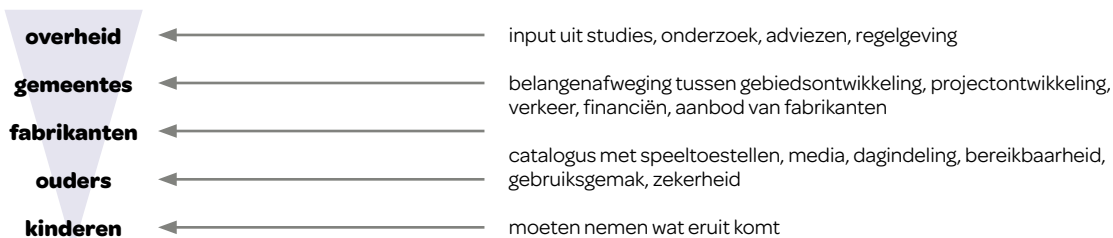
Een veelvoorkomende valkuil is de neiging om, geïnspireerd door het kinderspel vol fantasie, dingen voor de kinderen al uit te denken.

betekenissen te projecteren. Een andere valkuil is dat in de volwassenenwereld alles af moet zijn. Men streeft een statisch eindbeeld na, zodat men weet waar men aan toe is. Terwijl het juist het onaffe is dat kinderen uitdaagt om zich verder te ontwikkelen.

Meer groen in de woonomgeving ervaart bijna iedereen als positief (bij voorzieningen als winkels, horeca, sport e.a. ligt dat genuanceerder). Groen geeft bewezen status aan de buurt. De meeste buurten hebben vooral aangeharkt decor- of afstandsgroen, met weinig gebruikswaarde en is vaak van mindere ruimtelijke kwaliteit. Met speelnatuur krijgt de gebruikswaarde van groen weer betekenis, samen met de ruimtelijke en pedagogische kwaliteit van de plek.

PROCES VAN ONTWIKKELING VAN SPEELPLEKKEN

Met speelnatuur krijgt de gebruikswaarde van groen weer betekenis, samen met de ruimtelijke en pedagogische kwaliteit van de plek.

4.1 ANALYSE VAN DE ACTOREN

Het realiseren en beheren van speelnatuur draait om actoren op verschillende niveaus. Een actor kan een organisatie, groep of individu zijn met gangbare interesse voor een specifiek vak of thema.

POLITIEK MACRO

Ministeries
Bestuurders

PRAKTIJK MESO

Ontwerpers
Adviseurs
Uitvoerders
Beheerders
Lokale
ambtenaren

PUBLIEK MICRO

Kinderen
Ouders
Opvoeders
Scholen
Kinderwerk

4.1.1 Perspectieven

De actoren die bij de inrichting van speelnatuur betrokken zijn, benaderen speelnatuur vanuit verschillende perspectieven en met verschillende belangen. Waar deze elkaar raken, groeien de kansen voor speelnatuur.

- **Politiek/beleid:** gaat om het omzetten van visies en beleidsdoelstellingen. In dit verband om het creëren van kwaliteit in de leefomgeving in de steden, ook voor gezinnen; draagvlak voor natuurbehoud en milieu; preventieve aandacht voor jeugd en gezin; voeding, beweging en gezondheid; veiligheid.
- **Praktijk:** gaat om inrichting, fysiek en sociaal beheer en onderhoud. Er moet toegang tot kennis rond dit onderwerp zijn en inzicht in de verschillende perspectieven en belangen van de diverse actoren (kinderen, pedagogiek, techniek, materiaal, regels, processen). Dit niveau is de schakel tussen beleid en gebruikers.
- **Publiek/gebruikers:** gaat vooral om het perspectief van ouders en opvoeders, omdat zij meestal bepalen wat

kinderen mogen doen. Het moet een veilige speelplek zijn, die makkelijk te bereiken is en waar de kinderen plezier kunnen beleven. Verder is belangrijk dat het spel kinderen stimuleert in hun ontwikkeling. De kinderen zelf willen vooral een spannende plek waar je van alles kunt doen en waar je andere kinderen en vrienden tegenkomt. Afhankelijk van de leeftijd willen ze dit op meer of minder zelfstandige manier.

4.1.2 Belemmeringen

De perspectieven hebben veel raakvlakken; realisatie van speelnatuur is feitelijk in het belang van alle actoren. Ondanks dat blijkt de implementatie lastig, zelfs bij de groeiende belangstelling in de praktijk. Een reden is dat er weliswaar veel inspirerende initiatieven zijn, maar dat de kennis over het onderwerp in de 'gewone' praktijk simpelweg onvoldoende is. Daarnaast staan op de verschillende niveaus belemmeringen de implementatie in de weg.

- **Politiek/beleid:** de vertaling van beleid naar praktijk ontbreekt en er is geen intersectorale samenwerking om krachten te bundelen. Verder belemmeren onduidelijkheden in de uitleg van de WAS de realisatie van speelnatuur. Vaak is er wel budget voor inrichting maar niet voor beheer en onderhoud.

- **Praktijk:** de kennis over inrichting, beheer en onderhoud van speelnatuur is op beperkte plekken aanwezig. Het concept speelnatuur is niet algemeen bekend en je krijgt er geen lessen over in de gangbare groene en pedagogische opleidingen. Onduidelijkheden over de veiligheids-eisen en aansprakelijkheidsregels, en weerstand tegen verdieping hierin, blijven zo bestaan. Dit maakt dat er een voorkeur voor kant-en-klaar oplossingen is. Speelruimte is vooral het resultaat van de belangenafweging tussen gebiedsontwikkeling, projectontwikkeling, verkeer, financiën en het aanbod van de speeltoestellieferanciers. Een speelruimtebeleid dat door alle sectoren wordt gedragen, ontbreekt vaak evenals de samenwerking

om dit überhaupt mogelijk te maken. Daarnaast is er vaak geen strategie en budget voor beheer en onderhoud na de oplevering.

- **Publiek/gebruikers:** moderne ouders hebben weinig tijd en veel ambities. Dat leidt ertoe dat zij servicegericht denken en hoge verwachtingen hebben van wat wordt aangeboden. Ongemak en risico's moeten vooral vermeden worden. Steeds meer ouders hebben inmiddels zelf weinig ervaring meer met (vrij) spelen in de natuur en de waarde ervan.

Voor kinderen maakt het ruime aanbod aan activiteiten en media 'gewoon buitenspelen' minder vanzelfsprekend. De bewegings- en keuzemogelijkheden bij het buitenspelen en de ontmoetingen zijn beperkt en soms ronduit saai. Om als stadskind in de natuur te kunnen spelen, heb je bijna altijd iemand nodig om je ernaartoe te brengen.

Realisatie van speelnatuur is feitelijk in het belang van alle actoren.

GESPREK MET: **HANS PIJLS** **BUITENKANS** NIJMEGEN, 15.09.08

Hans is niet uitsluitend bezig op het gebied van natuurspeelplaatsen, maar houdt zich als procesbegeleider bezig met allerlei soorten gebruikstuinen. Hans is betrokken bij BuitenKans, participatieve groenprojecten (www.BuitenKans.eu). Dit is een samenwerkingsverband van drie zelfstandige ondernemers:

- Marleen van Tilburg is de ontwerpster en vormgeefster;
- Ruurd van Donkelaar werkt tekeningen uit, begeleidt de aanleg van locaties en maakt werktekeningen, werkbeschrijvingen en participatieplannen;
- Hans Pijsls houdt zich bezig met proces- en projectbegeleiding. Hij werkt samen met partijen om projecten op te zetten, de goede partijen erbij te halen, taken te verdelen en kijkt hoe je mensen betreft bij gemeenschappelijk groen.

Deze drie mensen werken landelijk. Zij schakelen per regio weer andere mensen in voor met name de aanleg. De hoofdtaak van BuitenKans is het maken van gemeenschappelijke groene gebieden:

schoolterreinen, kinderdagverblijven, buitenschoolse opvang, zorgcentra, zorgboerderijen, kinderopvang op boerderijen en vooral veel wijk- en buurttuinen en andere openbare locaties. Met deze laatste is Hans het meest bezig en dan vooral in de multiculturele aandachtswijken in de grote steden.

Daarnaast werkt Hans mee met BuitenRuimte voor Contact (www.buitenruimtevoorcontact.nl). Dit is opgezet na vragen om groen uit multiculturele wijken. Een participatietraject zoals ze gewend waren te doen, werkte hier vaak niet. Via het ministerie van VROM (WWI) is geld verkregen. Ze zijn eerst nagegaan hoe je het beste kunt werken met verschillende culturen en welke problemen daarbij komen kijken. Kun je er het groen wel gebruiken om mensen te binden en zo te werken aan leefbaarheid en sociale cohesie? Dit tweejarig project is bijna afgerond. Onderzocht is hoe de processen lopen om gebruiksgroen te creëren waarvan de buurtbewoners voelen dat het hun eigen locatie is waarvoor ze samen verantwoordelijk zijn. De uitkomsten van dit project zijn volgens Hans elementaire dingen die ook gel-

den voor de context en de processen die lopen bij speelnatuur. Het zijn universele uitspraken over hoe de maatschappij op dit moment functioneert. Een belangrijke conclusie is dat je in een project mensen nodig hebt die zich voor iets hard maken. Alleen dan wordt een project succesvol. Je hebt iemand nodig die het initiatief neemt en creatieve oplossingen vindt voor complexe problemen, die het overzicht heeft over de hele context van het project en weet hoe je naar het project moet kijken. Deze uitkomsten van het project heeft Hans in een schema gezet (zie volgende bladzijde).

Uitleg van het schema: het einddoel is duurzame betrokkenheid tussen de bewoners. Daarvoor moet je een mooie gebruikstuin maken die past bij verschillende leeftijden en culturen. De tuin moet een kwalitatief goede, esthetisch mooie en schone uitstraling hebben. Dat is de fysieke pijler. Daarnaast zijn er de sociale en de facilitaire pijler. Je moet aan alle drie pijlers tegelijk werken; het zijn een soort communicerende vaten. De sociale kwaliteiten hebben te maken met de buurtbewo-

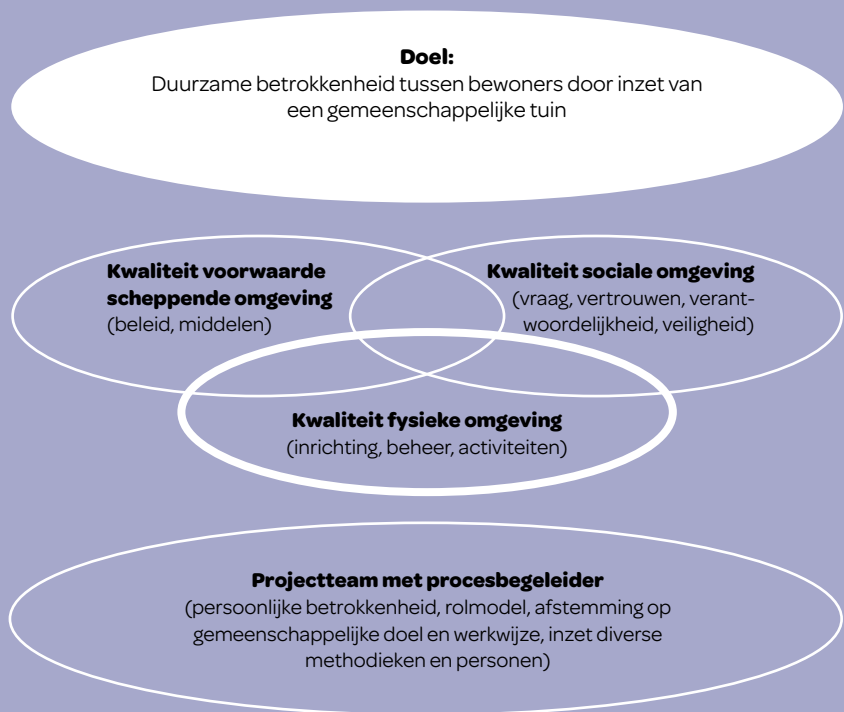
ners. Als de mensen bezig zijn met 'overleven', hebben ze vaak andere prioriteiten dan het planten van bomen. Hebben de bewoners überhaupt behoefte aan een tuin? Je moet iets vinden waar de tuin een oplossing voor is, want pas dan gaan ze de tuin gebruiken. Je moet zorgen dat de bewoners zich beter en veiliger gaan voelen. Of dat ze behoefte hebben aan sociale contacten en beseffen dat de tuin dit kan bieden. Om dit duidelijk te maken moet iemand uit het projectteam hierover met de bewoners praten.

Daarnaast spelen andere dingen een rol. De gemeente moet achter het plan staan, er mogen geen andere plannen liggen voor de grond, er moet geld zijn etc. Dat wordt in het schema omschreven als de facilitaire kwaliteit: geld en beleid, maar ook motivatie en inspiratie van diegenen die het werk doen. Zij moeten betrokkenheid uitstralen.

In onderstaand rapport wordt in de laatste twee hoofdstukken veel aandacht gegeven aan de werkwijze van BuitenKans:

www.innovatienetwerk.org/nl/bibliotheek/rapporten/315/BestemmingNieuwNederland

BUITENRUIMTE VOOR CONTACT

< **Hoe is de Avonturentuin Stellenbos in Pendrecht tot stand gekomen?**

> Hans werkt mee aan de Avonturentuin Stellenbos in Pendrecht (Rotterdam). Het project loopt al lang. Het heeft twee jaar vertraging opgelopen doordat de gemeente het liet afweten en de bewoners hun betrokkenheid verloren. Iedereen heeft er nu weer veel energie ingestoken om vaart te maken met het project.

Op de plek van de Avonturentuin was al eerder een speellocatie, maar door verwaarlozing is deze gesloopt. Thuis op Straat (TOS) pakte het idee op om hier iets nieuws te maken. Drie jaar geleden ging een enthousiaste stagiaire samen met TOS en burgerorganisaties hiermee aan de gang. Ze hebben de Speeldernis bezocht en raakten hierdoor geïnspireerd. TOS ging met dit idee naar de deelgemeente Charlois en deze vond het een goed idee. Via Sigrun Lobst (ontwerper van de Speeldernis) kwamen ze bij BuitenKans terecht. De taken van TOS waren het inbedden van het project in het sociale netwerk, werven van mensen, activiteiten organiseren etc. En BuitenKans maakte een ontwerp met veel betrokkenheid van bewoners. De uitvoering van de aanleg wordt gedaan door de gemeentewerf (uitvoerende instantie van Gemeentewerken Rotterdam). BuitenKans maakte werkomschrijvingen voor de gemeentewerf om ze te laten weten wat ze moesten doen, maar helaas ontstonden er afstemmingsproblemen. De toenmalige ambtenaar van de deelgemeente maakte een begroting, de gemeentewerf ging het uitvoeren, en BuitenKans kreeg niet de opdracht om de uitvoer te organiseren en te begeleiden. De werf hield zich niet aan de ontwerpplannen van BuitenKans, maar maakte er iets anders van: andere materialen, andere vormen, andere plek. Hoewel BuitenKans niet ingeschakeld werd bij de aanleg kwamen ze wel af en toe kijken en probeerden

ze dingen te laten corrigeren, maar dat ging moeizaam. Toen er een nieuwe ambtenaar kwam 'die het begreep' werd BuitenKans weer meer betrokken, maar nog steeds is de aanleg van de Avonturentuin niet optimaal. Deze betrokken ambtenaar is weer vertrokken, zonder opvolger, waardoor een vacuüm is ontstaan.

< **Hoe verliep/verloopt de participatie van kinderen en buurtbewoners?**

> Aan de Avonturentuin Stellenbos werkte een min of meer vast clubje van 15 kinderen (en ouders) mee. De kinderen die meewerken aan de projecten van BuitenKans worden geworven door de sociale organisaties die meewerken. Het werven van kinderen lukt meestal beter en makkelijker dan het werven van ouders. In het begin van een project kun je kinderen betrekken door ze te laten meedenken, door het maken van tekeningen, door naar het erf en naar andere voorbeeldlocaties te gaan. Hans merkt dat de betrokkenheid bij kinderen groter is als ze ook bij de aanleg van de speelnatuur betrokken zijn. De kinderen krijgen zo een band met de locatie en met elkaar.

< **Welke actoren zijn in het algemeen bij een project als de Avonturentuin betrokken?**

> Volgens Hans is de openbare speelnatuur in de wijk het meest complex. Bijvoorbeeld in vergelijking met schoolpleinen. Op beleidsniveau heb je te maken met gemeentelijke instanties, woningbouw-coöperatie, politie, scholen, welzijnsorganisaties etc. Daarbinnen heb je de uitvoerende, de behelrende- en de managementlaag (vaak moeilijk te motiveren). Verder gaat het om mensen op de

werkvloer zoals buurtbeheerders, opbouwwerkers, kinderwerkers, schoffelaars van de gemeentes, de beheerders. Ook die moeten een zekere betrokkenheid en motivatie hebben bij het project. In het begin heb je vooral beleid en middelen nodig om het te organiseren. Als het eenmaal draait, moet je met gemeente, woningbouw-coöperatie en de welzijnsorganisaties blijven samenwerken. Je moet steeds aansluiten bij wat er gebeurt in een wijk; geen eiland creëren, maar inspelen op wat gaande is in een wijk.

< **Tegen welke drempels en knelpunten lopen projecten in het algemeen aan en wat waren specifieke problemen bij de Avonturentuin Stellenbos?**

> Het zijn niet alleen knelpunten bij het realiseren van speelnatuur, ook bij andere gebruikstuinen, of nog universeler: het zijn algemene problemen van de maatschappij. Sinds de Tweede Wereldoorlog zie je hoe de differentiatie in de maatschappij ontstaat; alles wordt opgesplitst en gespecialiseerd, waardoor de samenhang weg is. Niemand heeft het overzicht en dat zie je bij de tuinprojecten ook. Hierdoor lopen verschillende dingen langs elkaar heen en krijg je als uitvoerder van een project te maken met gefrustreerde bewoners. Organisaties frustreren bewoners en bewoners frustreren de bedrijven weer. Dit probleem noemt Hans de keten van desinteresse. Deze uitspraak leent hij van een procesbegeleider van Buitenruimte voor contact, Cees Anton de Vries. Je begint bij een enthousiaste ambtenaar, maar dan komt een rij van aannemers en per ingeschakelde instantie neemt de interesse af. Een oplossing voor 'de keten van desinteresse' is vaak de motivatie. Op alle schaalniveaus moet je mensen motiveren. Volgens Hans is de enige manier om te ontsnappen aan de bureaucratie,

mensen te laten samenwerken op inspiratie-niveau. Vooral bij mensen met verschillende achtergronden (een persoon werkt bij de gemeente, een andere zit bij een school, iemand bij een tuin etc.): een lerend ondernemend gezelschap noemt Cees Anton de Vries dit. Deze term gebruikt Hans geregeld. Dan gaan mensen zich persoonlijk voor iets hard maken. Dat is volgens Hans de enige manier om succesvol te zijn met projecten in het algemeen en dat geldt ook voor speelnatuur.

Verder raak je bij het uitvoeren van een project vaak in de problemen als je als uitvoerder vasthoudt aan een stappenplan. Dat is te inflexibel. Je moet voor een integrale projectaanpak kiezen. Een perspectief om naar de problemen te kijken, is die van drijfveren en culturen. Dat wordt 'spiral dynamics integral' genoemd (voor meer uitleg: www.spiraldynamicsintegral.nl/). Daarin gaat het niet alleen over projectmanagement, maar over een manier van kijken hoe personen (groepen, organisaties, culturen, landen) met hun omgeving omgaan, in relatie tot hun eigen drijfveren. Op welk niveau bevinden die drijfveren zich op dit moment? Een van de meest basale drijfveren van mensen is veiligheid en overleven. Als dat in orde is, gaat het om familiebanden (hier zitten allochtone ouderen vaak). Daarna schuif je door naar macht en gelding (hier zitten autochtone jongeren vaak). Dan kom je bij geloof en regels terecht (hier zitten vaak de autochtone vijftig- en zestigers). Het volgende niveau richt zich op succes en geld verdienen. De volgende stap is dat we allemaal gelijk zijn en iedereen verantwoordelijk is. Het hoogste niveau is het integrale niveau, waarbij je alle niveaus naast elkaar laat bestaan. Meestal kunnen mensen die een bepaalde drijfveer hebben, mensen met een andere drijfveer niet begrijpen. Om drijfveren en culturen te overbruggen, moet je volgens Hans zoeken naar manieren om bewo-

ners en professionals te raken. De natuur is een geweldig middel om te voelen. Dat is de kracht van de natuur. Hans haalt er zijn inspiratie vandaan: het gebruiken van de natuur om organisaties te veranderen. Meestal gebeurt dat heel kleinschalig. Specifiek bij de Avonturentuin Stellenbos in Rotterdam hebben ze gevochten met de bureaucratie van de gemeente en de traagheid van ambtenaren, die steeds wisselen en zich achter deze bureaucratie verstopten. De deelgemeente betaalt en de gemeentewerf moet uitvoeren. Maar de deelgemeente kan het na overgave niet meer aansturen. Het is geen gewone opdrachtgever-opdrachtnemer relatie. Als dan de werf zegt dat het geld op is, weet de deelgemeente niet hoe dat kan en wat ermee gebeurd is. Het is eigen aan een grote, traditionele organisatie om dingen uit te stellen. Financiering van een project wordt vaak als probleem genoemd. Hans denkt dat niet geld het probleem is, maar motivatie. De mensen vinden het niet belangrijk genoeg, of kunnen het belang niet goed genoeg overbrengen. Bij het Pendrechtse project was voldoende geld beschikbaar vanuit de deelgemeente.

< Heb je tips voor mensen die een locatie voor natuurlijk spelen op de agenda willen krijgen?

> Als je interesse hebt speelnatuur te ontwikkelen, is de eerste stap het voeren van gesprekken met de bureaus in de wijk om meer draagvlak te krijgen. Daarna ga je pas naar de gemeente en de woningbouwcoöperaties om te vragen of ze leefbaarheidbudgetten kunnen creëren om zo een traject op te zetten met professionals. De aanvraag komt binnen via de sociale of de fysieke hoek (soms uitsluitend van ambtenaren). Dan moet je een team opzetten uit beide hoeken

en met alle organisaties daaromheen. Het project moet een gemeenschappelijk doel hebben dat iedereen belangrijk vindt en waar iedereen door gemotiveerd is. Het is belangrijk voor een integrale projectaanpak te kiezen en flexibel te blijven. Je maakt een stap, kijkt waar je dan bent, en daarop voortbouwend plan je de volgende stap.

< Heb je ideeën over de toekomst en de optimale speelnatuur?

> Hans hoopt dat de golf van natuurspeelplekken die nu aan het ontstaan is, doorgroeit en goed wordt ingebed in de gemeentes en organisaties. Er moet een modus gevonden worden om met speelnatuur om te gaan en om volwassen buurtbewoners verantwoordelijkheid te laten voelen. Volgens hem moet het een netwerk worden van spelende kinderen, betrokken volwassenen en organisaties die samen zo'n locatie vormgeven en beheren. Hij denkt aan mobiele teams die de buurtbewoners kunnen motiveren betrokken te raken bij het beheren van een locatie. Hans heeft geen precies beeld van optimale speelnatuur, behalve dat het met natuur van doen heeft. De hoofdzaak is natuurlijk spelen en ontmoeten. Soms zijn er speeltoestellen, maar dat hoeft niet. Echt elke groene ruimte kan ervoor gebruikt worden. Het uiteindelijke doel is sociale integratie (van alle buurtbewoners); de weg daartoe begint vaak bij de kinderen. Zijn toekomstvisie is een netwerkorganisatie van mensen die vanuit de inspiratie bezig zijn en allemaal op het gebied van gebruiksnatuur werken. Ze schakelen elkaar in, zijn heel flexibel en staan niet in concurrentie met elkaar, maar creëren echt samen de projecten. Ze zouden een voorbeeld kunnen zijn voor de gemeentes en de bureaucratie van de gemeentes. ■

GESPREK MET: HÜSEYİN KALYONCU DEELGEMEENTE CHARLOIS ROTTERDAM, 22.09.08

Hüseyin werkte destijds bij de Rotterdamse deelgemeente Charlois als beheercoördinator. Hij was voornamelijk verantwoordelijk voor beheer en openbare ruimte.

< **Hoe is de Avonturentuin Stellenbos in Pendrecht tot stand gekomen?**

> Er waren eigenlijk al veel speellocaties in Pendrecht, maar er lag nog een terrein braak dicht bij metrostation Slinge. Die nabijheid van het metrostation had een nadeel: elke woensdagochtend stond er een methadonbusje voor drugsverslaafden. Dit is inmiddels weg. Vroeger was er op dit terrein al een traditionele speeltuin geweest met een klein clubgebouwtje met beheer en een club. Met het wegvallen van de vrijwilligers is het beheer ingeslapen. Nadat het gebouw in vlammen is opgegaan, lag er bij de deelgemeente een plan voor herontwikkeling van de locatie. Het oorspronkelijk idee was alleen het gebouw op te knappen, of de locatie te laten gebruiken door een wijkkunstenaar (die wilde een oude

boot verbouwen en er een clubhuis van maken). Maar toen kwam het idee om iets totaal anders te maken op deze locatie. Iets wat gebruikt zou worden door alle buurtbewoners. Niet weer een traditionele speellocatie, maar iets unieks dat er nog niet is in Pendrecht en dat de kinderen uitnodigt buiten te spelen. Naar aanleiding van een bezoek van kinderen (georganiseerd door Thuis op Straat, TOS) aan de Speeldernis in Rotterdam Blijdorp kwam men op het idee de Speeldernis 'na te bouwen' in Pendrecht. Via TOS kwam Hüseyin in contact met BuitenKans: participatieve groenprojecten die niet alleen ontwerpen, maar ook een grote sociale competentie hebben. Men begon met een inventarisatie van de buurtbewoners en er werd een startbijeenkomst gehouden voor de buurt om de plannen uit te leggen. Zomer 2008 werd de tuin officieel geopend. BuitenKans heeft de plek ontworpen en Gemeentewerken heeft hem aangelegd. Gemeentewerken is ook verantwoordelijk voor het beheer. Het sociale onderhoud wordt opgepakt binnen het reguliere werk van de deelgemeente (door opbouwwerkers, jongerenwerk, kinderwerk). Het terrein valt ook bin-

nen de zogenaamde ecologische zone. Die loopt via het Zuiderpark en heeft een groene uitloper.

< **heeft u ideeën over de toekomst en de optimale speelnatuur?**

> Buurtbewoners en kinderen werden vanaf het begin bij het plan betrokken. TOS ging met een aantal kinderen en ouders naar de Speeldernis om het thema te laten zien en ideeën op te doen voor een eigen avonturentuin. Hüseyin organiseerde samen met TOS en BuitenKans ook een startbijeenkomst voor de burens om de plannen van de Avonturentuin uit te leggen. De mensen waren enthousiast. Ze werden daarna op de hoogte gehouden om het enthousiasme en daarmee de participatie op peil te houden. De Avonturentuin is niet uitsluitend geschikt als speellocatie voor kinderen, maar ook als openbare ontmoetingsruimte voor volwassenen en senioren (evenementen, picknicks etc.). In het ontwerp is daarom ingebouwd dat de buurtbewoners een deel

van de tuin zelf kunnen aanvullen, bijvoorbeeld in de vorm van een moestuin. Zo krijgt de tuin de kwaliteit van een ontmoetingsplek en staat de tuin centraal bij sociale cohesie. De deelgemeente moet er voor zorgen dat dit blijft bestaan (sociaal beheer). Het is belangrijk dat bestaande bewoners nieuwe bewoners hier weer bij betrekken.

< Welke actoren waren/zijn bij de realisatie van de Avonturentuin betrokken?

> Vanuit de deelgemeente waren voornamelijk twee afdelingen betrokken: wijkzaken en beheer openbare ruimte. Daarnaast zijn van begin af aan TOS, BuitenKans en de buurtbewoners en kinderen betrokken geweest. En indirect ook jongerenwerk, opbouwwerk en woningbouwcoöperatie Nieuwe Unie via de seniorenflats. Gemeentewerken (voornamelijk de werf Charlois) beheert de gebruikte grond van de deelgemeente. Oorspronkelijk hoorde de braakliggende grond bij het gemeentelijk Ontwikkelingsbedrijf (OBR), dat de grondstukken beheert die braak komen te liggen voor een lange periode. Zodra de locatie weer gebruikt wordt, wordt deze overgedragen aan de deelgemeente. Gemeentewerken kreeg zo meer grond te beheren en had hiervoor extra geld nodig. Daarom werden ze van begin af aan bij het project betrokken. Gemeentewerken keek naar de ontwerpplannen of ze realistisch waren in onderhoud. Ook deed zij de controle in het kader van de ecologische zone (soorten planten enz.). Gemeentewerken deed ook zelf de aanleg en uitvoering van de tuin. In de meeste gevallen besteedt zij het werk uit aan (onder-)aannemers door middel van openbare aanbestedingen. Als de aanneemsom boven een bepaald bedrag uitkomt, is de gemeente (dus ook Gemeentewerken) zelfs

verplicht om Europees aan te besteden. In de loop van het project had de deelgemeente contact met het waterschap, omdat de Avonturentuin aan een pond grenst die door hen onderhouden wordt. Omdat het waterschap het een goed plan vond, heeft het uit eigen budget iets aan de rietgrasbeplanting gedaan. Er is ook nog een aantal groenspecialisten en veiligheids-specialisten bij betrokken.

< Welke rol speelde het (speelruimte) beleid?

> De dienst Sport en Recreatie van de gemeente Rotterdam zorgt ervoor dat de bewoners van Rotterdam kunnen sporten, bewegen, en recreëren. Deze dienst maakt het beleid.. Hüseyin is ooit een speelruimtebeleid/visie tegengekomen maar had hier weinig aan omdat het abstract was en geschreven vanuit theorie. Hij is toen zelf logisch gaan nadenken. Het is handig om de buurtbewoners erbij te betrekken en hen met ideeën te laten komen. Hüseyin is gaan kijken wat er al is, wat er mist en hoe dat ingevuld kan worden. Als hoofdregel werd aangehouden dat de ruimte dicht bij de woonlocatie moet zijn en de plekken voor de oudere jeugd aan de randen van de wijk. Zo kwam ook het project van de Avonturentuin Stellenbos tot stand. De herinrichting van openbare ruimtes zoals speellocaties en ook schoolpleinen sluiten trouwens goed aan bij het concept van de brede school. Dit concept houdt in, dat er een breed aanbod in de buurt is voor kinderen (voorschoolse opvang, de lessen zelf, naschoolse opvang, buiten spelen, andere hobbyactiviteiten etc.). Schoolpleinen worden heringericht en mede in dienst gesteld van de buurt.

< Tegen welke drempels en knelpunten is de Avonturentuin aangelopen, en hoe werd daarmee omgegaan?

> Volgens Hüseyin is het hele project vrij snel gegaan (vooral als je denkt aan het grote aantal betrokkenen en de complexiteit van het project). Daardoor werd ook de betrokkenheid van de mensen hoog gehouden. Over het algemeen is het project goed gelopen. Er waren nauwelijks meningsverschillen en geen problemen in de planning. Als er al wat was, dan was dat bij de start. Men was niet bang voor ontbrekend enthousiasme bij de kinderen, maar wel voor de reactie van de senioren in de seniorenflats (die bang waren voor een voetbalveld). Dit kwam uiteindelijk goed. Ook was het belangrijk dat er een representatieve groep bij betrokken werd: verschillende sociale niveaus, culturen etc. In het begin was dat best moeilijk. Ze zijn van deur naar deur gegaan om mensen aan te spreken en zo is uiteindelijk een evenwichtige groep opgezet. De moeite zat eerder in de technische zaken. Bijvoorbeeld het regelen van zaken met het waterschap. Het grootste probleem was het vinden van voldoende financiën. Voor het opknappen van het gebouw was wel wat geld beschikbaar, maar voor het nieuwe plan van de Avonturentuin werden de kosten met een kleine 40.000 euro verhoogd. Het geld was er wel, maar moest bij elkaar geraapt en geregeld worden en dat kostte veel tijd. Het hele project kostte bij elkaar 120- à 140.000 euro. Volgens Hüseyin kun je nooit helemaal voorzien hoe mensen gebruik gaan maken van een bepaalde voorziening. Dus zouden er nog problemen of klachten kunnen ontstaan. Een goed netwerk (wijkwerkers etc.) kan de problemen oplossen. Hüseyin ziet geen reden waarom het project geen duurzaam succes zou kunnen worden.

< Wat zijn uw tips voor collega's of mensen die een locatie voor natuurlijk spelen op de agenda willen krijgen?

> Als je een brief aan de deelgemeente schrijft, kun je het beste de afzender groter maken door een groep mensen te benaderen en deze erbij te betrekken (bewonersvereniging, opbouwwerk, jongerenwerk etc.). De gemeentelijke ambtenaren gaan er dan mee aan de slag. Het gaat er niet om van het begin af aan de hele financiering rond te hebben, maar de startkosten moeten gedekt zijn. Hierbij gaat het om kosten voor bijeenkomsten, de ontwerpers etc. Uiteindelijk laat je een plan zien aan het bestuur en die onderhandelen dan over de financiering.

Voor de gemeente heeft Hüseyin als tip gebruik te maken van de optie een natuurspeellocatie te ontwikkelen. Sluit aan bij de behoeften en ga dingen realiseren die de creativiteit bij kinderen naar boven halen in plaats van gebruikelijke toestellen neerzetten waarmee de kinderen na vijf minuten uitgespeeld zijn.

< Heeft u ideeën over de toekomst en de optimale speelnatuur?

> Volgens Hüseyin staat de toekomst vrij open, maar hij denkt dat de jeugd steeds meer gestimuleerd moet worden om dingen te gaan doen. Hij herinnert zich zijn eigen jeugd: "Toen wij kinderen waren, vonden wij creatieve oplossingen om te spelen. Als er geen doel was, legden we jassen neer om te voetballen". Natuurlijk hebben jongeren tegenwoordig andere uitdagingen, zoals computers en internet. De jeugd gaat weinig meer naar buiten. Je moet je als overheid afvragen of wat je op straat biedt, ook is wat de kinderen

willen. Kleintjes vinden wippen nog super, maar als ze ouder worden hebben ze andere behoeften. Je hebt als jongere ook een eigen plek nodig om samen te komen en niet bij de ouders zijn. Op dit punt vindt Hüseyin dat gemeentes nog te afstandelijk reageren. Het is bijna een taboe, omdat gemeentes in het verleden slechte ervaringen hebben gehad. De gemeentes moeten meer openstaan voor de wat oudere jeugd.

Hüseyin ziet graag meer natuurspeelplekken zoals de Avonturentuin Stellenbos ontstaan, waar er ruimte voor is. ■

GESPREK MET: **MARCEL DE JONG** **THUIS OP STRAAT (TOS)** ROTTERDAM, 19.09.08

Marcel is directeur van Thuis op Straat (TOS). TOS werkt aan de leefbaarheid en een prettig sociaal klimaat op straat en in de wijk. Daarbij moet je voornamelijk denken aan de bespeelbare buitenruimte (pleinen en pleintjes, trapveldjes enz.). De doelgroep is in principe iedereen die van de buitenruimte gebruik maakt. Dat is voornamelijk de jeugd. TOS heeft als missie deze locaties terug te geven aan te jeugd. De omgeving is daarbij heel belangrijk; daarom is de tweede missie van TOS deze locaties terug te geven aan de buurt.

TOS voldoet aan zijn missie op drie manieren:

- Dagelijks gaan teams van 2 á 3 mensen naar de pleinen, veldjes enz. toe met een tas met allerlei speel- en sportmateriaal, om daar met de jeugd te gaan spelen. Dat gaat heel erg vraaggericht. De TOS-sers bekijken tegelijkertijd of de jeugd veilig kan spelen, ze zorgen voor toezicht en bemiddelen bij ruzies. De ervaring leert dat de meeste speeltoestellen voor kinderen niet aantrekkelijk zijn; voor kinderen gaat het voornamelijk om samen spelen en dat wordt door de meeste toestellen niet bevorderd.
- Daarnaast hebben de TOS-sers zorg voor de buitenruimte op fysiek én sociaal vlak. Fysiek controleren ze of alles schoon en veilig is. Is dit niet het geval, dan geven ze het door aan de verantwoordelijke instanties. Sociaal letten ze vooral op of de bezoekers van de locatie het er naar hun zin hebben.
- Alleen met de doelgroep aan de slag gaan is niet voldoende, je hebt iedereen nodig. Door samenwerken proberen de TOS-sers contact te leggen met iedereen die van doen heeft met de buitenruimte of met de jeugd. TOS werkt intensief samen met scholen, maatschappelijk werkers, politie, gemeentewerkers, bouwvakkers.

< **Hoe is de Avonturentuin Stellenbos in Pendrecht tot stand gekomen?**

> TOS probeert een buurt te betrekken als het gaat om de inrichting van een groene locatie. Ze hebben de FOP-methodiek (Fijn Op het Plein). Hierin gaat het stapsgewijs van contact met kinderen over naar contact met hun ouders en de buurt. De methodiek probeert te zorgen dat ouders en kinderen in een comité komen te zitten met de missie het plein terug te geven aan de buurt. De buurtbewoners beginnen zelf dingen te regelen en te onderhouden. Na een tijd probeert TOS zichzelf overbodig te maken. Meestal beslaat dit stappenplan drie jaar. Op die manier zijn ze de afgelopen jaren met een aantal plekken in de wijk aan de slag gegaan. Pendrecht is een oude, ruim opgezette naoorlogse wijk waar de laatste jaren veel gebouwen (op-) nieuw gebouwd werden en dus veel herstructureringen plaatsvonden. Zo was er ook een oud en lelijk stuk grond in de wijk dat al eerder een speellocatie was. De deelgemeente vroeg TOS iets

met de grond te doen. Daarmee heeft TOS gewacht tot de herstructureringen in de wijk afgerond waren. Met de buurt overlegden ze wat er met de grond zou gebeuren. Voor oude en nieuwe wijkbewoners organiseerden ze een kennismaakshow met als thema spelen. Aan het eind van de middag hebben ze een comité opgericht van mensen die er al lang wonen en mensen uit de nieuwbouw; allemaal volwassenen die meestal zelf kinderen hadden.

< Hoe verliep/verloopt de participatie van kinderen en buurtbewoners?

> De stagiaire organiseerde middagen op scholen en een aantal middagen op de speellocatie waarbij ze een aantal vormen van spelen liet zien. Dit gebeurde op twee basisscholen in de buurt. Zo liet ze ook natuurspelen als een mogelijke vorm van spelen zien. Ze liet onder meer foto's zien van de Speeldernis. Alle kinderen en ouders, ook Marcel zelf, voelden zich door dit idee het meest aangesproken, ook omdat er nog niet zoiets was in de buurt. Het comité en andere ouders en kinderen gingen een middag spelen op de Speeldernis en iedereen was enthousiast. Daarom besloten ze zoiets ook in Pendrecht neer te zetten. De stagiaire ging in vervolg met een groepje (zo'n vijftien kinderen en tien ouders) een aantal weken allerlei dingen ontwerpen en maken wat een link had met natuurspelen (tekeningen, met klei enz.). Van de woningbouwcoöperatie hebben ze hiervoor een container gekregen die op de locatie werd neergezet. De container werd tevens een museum om de stukken van de kinderen aan de buurtbewoners te laten zien. Op een gegeven moment wisten ze precies wat ze wilden. Omdat de deelgemeente er steeds bij betrokken was, hebben ze een startbijeenkomst gehad (zo'n drie jaar geleden) en kregen ze

groen licht. Op zoek naar een ontwerper, kwamen ze via de Speeldernis in contact met BuitenKans. BuitenKans ging aan de slag met het ontwerp; de wensen van de kinderen en ouders werden daarin opgenomen. Bij de aanleg liep de participatie van de bewoners door. Ze hebben verschillende werkdagen gehad waar kinderen en ouders meededen met het bouwen van hun speelnatuur. Uiteindelijk werd de tuin in juni 2008 officieus geopend. Ze hebben toen weer een show gemaakt, om te overleggen hoe de speelnatuur gebruikt zal worden en wat wel en niet kan. Deze regels worden nu nog verwerkt in de speelnatuur (als 'huisregels'), opdat iedereen weet wat wel en niet mag. Daarnaast zijn de bewerkingen van de speelnatuur nog niet afgerond, ze hebben nog steeds ondersteuning van BuitenKans, de kinderen en buurtbewoners. Het valt Marcel op dat mensen uit huurwoningen meer betrokken zijn dan mensen uit koopwoningen. Volgens hem heeft dat ermee te maken met dat de laatste vaak een drukke baan hebben en dus minder tijd. Dit wil overigens niet zeggen dat ze niet in de Avonturentuin zijn geïnteresseerd.

< Welke actoren waren/zijn bij de Avonturentuin betrokken?

> Natuurlijk de buurtbewoners en de kinderen. Het hele onderwijs was betrokken bij de participatie, plus de kindercampus (een verbinding van alle voorzieningen voor de Pendrechtse kinderen door de dag heen). De Avonturentuin is voor kinderen van de kindercampus één van de buitenschoolse activiteiten van TOS. Daarnaast gebruiken verschillende groepjes bewoners de Avonturentuin voor hun eigen clubs. TOS zelf en de ontwerpers van BuitenKans zijn natuurlijk betrokken partijen. Verder de deelge-

meente en de woningbouwcoöperatie en een groenbedrijf daarvan.

< Tegen welke drempels en knelpunten is de Avonturentuin Stellenbos aangelopen en hoe werd daarmee omgegaan?

> Het hele traject van ideeën verzamelen tot de officiële opening duurde ongeveer drie jaar. Voor een project met veel bewonersparticipatie is dat heel lang. Binnen deze tijd waren de kinderen die in de beginfase betrokken waren eigenlijk al te oud om de speelnatuur nog te gebruiken. Toch denkt Marcel niet dat het project bij de buurtbewoners in slaap is gevallen; de betrokkenheid is er nog en gebeurt op andere manieren dan intensieve medewerking. Het valt hem wel wat tegen dat dat weinig op werkdagen gebeurt. Als reden voor de trage ontwikkelingen ziet Marcel de hele bureaucratie. De uitvoering van het project werd gedaan door de gemeentelijke dienst. Deze heeft volgens hem gebrek aan know-how voor zoiets specifiek, maar liet het niet door iemand anders uitvoeren. Een ander probleem was de overdracht naar een andere ambtenaar: voor je het weet zit je een half jaar zonder aanspreekpersoon. Grondoverdracht van het OBR (Ontwikkelings Bedrijf Rotterdam) naar de deelgemeente was ook een probleem. Er waren ook steeds financiële vraagstukken. Het geld voor de realisatie kwam van de deelgemeente en de woningbouwcoöperatie. De gemeente heeft weliswaar structurele subsidies om in buitenruimte te investeren, maar zoekt vaak naar extra geldstromen omdat ze niet genoeg mogelijkheden heeft voor financiering van speellocaties. Dat is volgens Marcel de reden dat de tuin door derden is meegefinancierd. Een ander probleem was dat de uitvoering van het project heel anders verliep dan de getekende ontwerpen van BuitenKans

eisten. Volgens Marcel liep dit mis, omdat de uitvoerende partijen te weinig betrokkenheid hadden bij de filosofie van natuurspelen en omdat er te weinig geld was bij de deelgemeente. BuitenKans kon de uitvoering niet begeleiden door gebrek aan financiering en zo liep het mis. Er waren dus veel vertragingen; je hebt echt uithoudingsvermogen en doorzettingsvermogen nodig.

< Bij welke andere projecten van natuurspelen was/is TOS betrokken?

> Naast de Avonturentuin Stellenbos zijn TOS en BuitenKans ook betrokken bij een natuur-speellocatie in een ander deel van de wijk. Hier ligt een groot erf braak. De woningbouwcoöperatie heeft TOS en BuitenKans gevraagd deze grond tijdelijk in te richten. Dit nieuwe project was een gevolg van het eerste project. Je ziet dus dat er een balletje begint te rollen. Van de vertragingservaringen van de Avonturentuin Stellenbos hebben ze geleerd. Dit nieuwe project liep snel en zonder betrokkenheid van de deelgemeente en haar diensten. Die waren vervangen door het groenbedrijf dat altijd voor de woningbouwcoöperatie werkt.

Ook bij de natuurspeellocatie Clarabos was TOS betrokken. Clarabos is oorspronkelijk aangelegd door een arts van het Clara Ziekenhuis. Die heeft een stichting opgericht om aan de zuidrand van Rotterdam een speellocatie aan te leggen voor de zieke kinderen van het ziekenhuis. Toen het bestuur van het Clarabos merkte dat de speellocatie weinig gebruikt werd, schakelden ze TOS in. TOS liet met voorbeelden zien hoe de locatie intensiever gebruikt kon worden. Het Clarabos is nu bekend onder alle kinderen in de wijk.

< Heb je tips voor mensen die een locatie voor natuurlijk spelen op de agenda willen krijgen?

> Je moet vooral overtuigd zijn van je ideeën en eraan vasthouden. Heb veel geduld, maar je mag ook boos worden als iets tegenvalt. Zoek medestanders en partners die betrouwbaar zijn. Vergeet niet dat de instanties er zijn voor jou, en niet dat jij er bent voor de instanties.

< Heb je ideeën over de optimale speelnatuur?

> Speelnatuur zou op een locatie moeten zijn die niet geïsoleerd is, maar goed bereikbaar en met bebouwing eromheen. Ontwerp eerst de speellocatie en bouw dan de huizen passend bij de speellocatie, zodat het de basis vormt voor de hele buurt. Bij de ideale speelnatuur komen alle basis ingrediënten van avontuur en spelen, natuur, mogelijkheid om te sporten en groene omgeving bij elkaar. In de ideale situatie heb je ook water, modder en gras. De ideale speelnatuur houdt ook in dat de bewoners er bij betrokken zijn en onderling afspreken wie wat wanneer van het erf onderhoudt. De plek moet geschikt zijn voor de leeftijd van 4 tot 24 jaar. Speelgebieden voor wat oudere jongeren liggen vaak geïsoleerd aan de rand van de wijk, terwijl de ideale speellocatie midden in de wijk ligt en mogelijkheden biedt voor iedereen. Jongeren hoeft je niet te isoleren. Als ze op dezelfde grond zijn, kunnen de ouders ook nog op de jongeren letten. Geef jeugd de ruimte, ook al ben je daar bang voor. Het valt Marcel op dat gemeentelijke instanties de neiging hebben de bekende angsten rondom jongeren teveel mee te laten

wegen in dit soort beslissingen. Vervolgens missen jongeren plekken waar ze kunnen zijn en wordt de afstand tussen jongeren en volwassenen nog groter. Probeer ook tussen jongeren en natuur de link te leggen. Natuurspelen hoeft niet alleen maar voor de kleinere kinderen te zijn. ■

GESPREK MET: MARIEKE VAN ESCH AVONTURENTUIN STELLENBOS IN PENDRECHT ROTTERDAM, 29.08.08

Marieke heeft tijdens haar studie aan de Design Academy de opdracht gekregen de wijk Pendrecht te onderzoeken en 'iets' voor kinderen te doen. Het viel haar vooral op dat er veel kale plekken waren in de wijk en dat bewoners weinig verbondenheid met de wijk ervaren. Het resultaat van haar onderzoek was een idee een speelplek voor de kinderen in te richten in samenwerking met de bewoners. Om te weten te komen hoe de kinderen hier tegenover zouden staan, heeft ze een 'proefdag' georganiseerd: via Scouting werden kano's geregeld, de gemeente zorgde voor takken en Thuis Op Straat (TOS) werd in de plannen betrokken. De middag was geslaagd. Daarmee was haar studieproject feitelijk afgerond. Al doende had Marieke echter het plan opgevat om werkelijk een natuurlijke speelplaats in de wijk voor elkaar te krijgen en is ze doorgegaan.

< *Wat zijn je ervaringen met het beleid?*

> Ambtenaren hebben een andere manier van kijken dan Marieke als ontwerpster. Speeltuinen bestaan uit glijbanen en schommels etc. Zij moeten, net als kinderen overigens, op een ander spoor worden gezet. De eerste reactie van betrokken ambtenaren was terughoudend: kinderen worden vies, is de combinatie van water en kinderen wel veilig, er zijn allerlei regeltjes waaraan we ons moeten houden, het kost geld etc. Mariekes indruk is dat de ambtenaren weinig naar andere plaatsen kijken waar vergelijkbare initiatieven zijn ontplooid. Uiteindelijk is het gelukt de deelgemeente mee te krijgen en subsidie te krijgen. TOS heeft daarin een rol gespeeld.

< *Hoe verloopt de participatie van kinderen en buurtbewoners?*

> Uit het gesprek met Marieke wordt duidelijk dat in Pendrecht de ouders een belangrijke rol speelden, maar dat de rol van scholen cruciaal was. Marieke heeft de directeurs van basisscholen in de wijk benaderd met haar plan en kreeg de gelegenheid haar verhaal te komen doen. Ze heeft de groepen 6, 7 en 8 bezocht en merkte dat het belangrijk is kinderen eerst op het spoor van natuurlijke speelplaatsen te zetten. Doe je dat niet, dan gaan de ideeën en wensen in de richting van wat ze kennen: 'gewone' speelplaatsen. Het 'op natuurlijke ideeën brengen' is gelukt door foto's te laten zien van 'gewone' speeltuinen naast die van natuurlijke en door het gesprek in de richting van de laatste te sturen. Daarop kwamen er veel ideeën, die zijn getekend en benoemd.

Na de proefdag realiseerde Marieke zich dat ze het project wilde voortzetten en is ze in contact getreden met TOS. Die bleken eenzelfde mening te zijn toegedaan en zijn naar de deelgemeente en een ontwerp bureau (BuitenKans) gestapt. Het was duidelijk dat er een speelplaats zou komen en dat het tijd nodig zou hebben. Om die tijd te overbruggen heeft Marieke activiteiten-middagen georganiseerd om met de bewoners (ouders en vooral kinderen) plannen te maken voor de speelplek. In een keet richtte ze een museum in waar de resultaten van de workshops (tekeningen, knutselwerken) werden tentoongesteld. Kinderen vonden dat erg leuk, ook al was het museum maar 1x per week open. In alle fasen werd duidelijk gemaakt welke ideeën waarom wel/niet realistisch waren. Voor de kinderen bleek het moeilijkste te zijn dat er zoveel tijd overheen ging voordat de plannen werden uitgevoerd (start voorjaar 2006 en opening van de avonturentuin half 2008). In feite waren ze een ontwerp aan het maken voor een speelplek waar ze zelf niet veel meer aan zouden hebben.

Ouders en kinderen werden op de hoogte gebracht van de plannen en activiteiten door de wijk in te gaan, flyers op te hangen bij ingangen van flatgebouwen en scholen en flyers in brievenbussen te stoppen, langs te gaan, vooral bij buurtbewoners die al actief waren bij TOS. Via deze weg werden knutselmiddagen en informatieve bijeenkomsten aangekondigd. De actieve groep bewoners werd ook via e-mail op de hoogte gehouden en er was een weblog op internet waar de bewoners de ontwikkelingen konden volgen.

Gaandeweg was duidelijk geworden dat de gemeente het ontwerp en de uitvoering van het plan in handen van een bestaand bureau wilde leggen. Concreet betekende dit dat BuitenKans aan de slag moest gaan met informatie die Marieke

had verzameld. Voor beide partijen was dat lastig. Marieke had contacten opgebouwd met ouders en kinderen en ideeën verzameld. BuitenKans moest het doen met andermans informatie terwijl het gewend is die zelf te verzamelen voordat een ontwerp wordt gemaakt. Er is een avond georganiseerd waarop deze partijen samen met de mensen in de wijk in gesprek gingen. Voor meer gezamenlijke optredens en bijeenkomsten met buurtgenoten was het budget niet toereikend.

Volgens Marieke hebben bewoners zeker het gevoel gehad dat er naar hen en hun ideeën werd geluisterd en hebben ze zich gewaardeerd gevoeld. De betrokkenheid heeft vooral gespeeld in de periode voordat met de uitvoering werd gestart. Kinderen zijn weinig direct bij het ontwerp betrokken. De uitvoering is in eerste instantie met groot materieel gebeurd, zonder inzet van kinderen of hun ouders. Later zijn wel een plantdag georganiseerd en workshops voor de kinderen, waarbij bijvoorbeeld met wilgentenen is gewerkt en is gemozaïekt.

< Tegen welke drempels en knelpunten is de Avonturentuin Stellenbos aange- lopen en hoe werd daarmee omgegaan?

> Lastig was dat meerdere partijen betrokken waren; vooral dat een ander moest voortborduren op de informatie die Marieke had verzameld. Dat bleek in de communicatie niet handig. Normaal zou het ontwerp bureau de sessies met betrokkenen hebben georganiseerd. Nu was er weinig gelegenheid met alle betrokkenen samen te komen en de voortgang te bespreken. Een ander punt is dat voor de kinderen het traject te lang duurde.

< Heb je tips voor mensen die een locatie voor natuurlijk spelen op de agenda willen krijgen?

> Heb je een idee, twijfel dan niet, maar ga aan de slag. Door ergens met de kinderen en volwassenen te gaan kijken worden mensen enthousiast. En specifiek voor kinderen: breng ze eerst in de wereld van speelnatuur voordat je naar ideeën en wensen vraagt. Communicatie is belangrijk. Bewoners moeten goed weten wat er gebeurt en hoe de zaken lopen. De kinderen werden naar hun mening over de ideeën gevraagd. Er werd steeds besproken welke ideeën uitvoerbaar waren en geselecteerd zouden worden en waarom. Het is belangrijk de mensen betrokken te houden door steeds terug te gaan, te laten zien dat er werkelijk iets met de plannen gebeurt en ze te waarderen. ■

Succesvolle speelnatuur sluit altijd aan op de context en kan dus niet zonder meer gekopieerd worden van de ene naar de andere locatie.

4.2 SUCCESVOLLE SPEELNATUUR

Voor realisatie van meer speelnatuur in de stad, moet het besef van de waarde ervan en de ervoor nodige randvoorwaarden groeien. Iedereen die bij het proces betrokken is, moet de voordelen van speelnatuur voor ogen hebben. Zonder dit draagvlak blijft speelnatuur een fenomeen van enkele gedreven mensen, die met veel energie enkele plekken realiseren.

4.2.1 Draagvlak

Het succes van speelnatuur hangt dus in grote mate af van het draagvlak. Kinderen zijn de eerste bondgenoot: speelnatuur voldoet aan hun behoeftes. Bij volwassenen daarentegen is het draagvlak niet vanzelfsprekend. Daarom is het voor de start van het proces nodig het krachtenveld van de verschillende actoren in kaart te brengen en te analyseren. De voorbeelden in dit hoofdstuk en hoofdstuk 2 laten zien hoe dat bij de opzet kan en hoe je er tijdens het project mee omgaat. Hoofdstuk 6 beschrijft instrumenten die daarbij ingezet kunnen worden.

Een mogelijkheid voor het creëren van draagvlak is participatie. Laat mensen bij het maken van de plannen mee denken, laat ze mee zoeken naar ideeën en oplossingen. Hou er rekening mee dat ook in de participatie verschillende belangen en motivaties spelen. Het creëren van draagvlak wekt verwachtingen. Door vooraf een realistisch beeld te schetsen, kun je teleurstellingen achteraf voorkomen. Het is raadzaam plannen in een vroeg stadium op de agenda te zetten door informatie te geven en inspraakronden te houden. Het opstellen van een communicatieplan kan daarbij handig zijn.

Draagvlak is geen stabiele factor. In de verschillende fasen van een project kunnen voortschrijdend inzicht en veranderingen in de ruimtelijke of sociale context, de positie van het belang van een bepaalde actor, het draagvlak veranderen. Het voorbeeld van het natuurspeelterrein am Bächle laat zien hoe belangrijk het is continu voor voldoende draagvlak te zorgen.

Een goed voorbeeldproject is een beproefd middel voor het creëren van draagvlak voor verdere ontwikkeling. Een valkuil is dat het als blauwdruk gaat fungeren. Succesvolle speelnatuur sluit altijd aan op de context en kan dus niet zonder meer gekopieerd worden van de ene naar de andere locatie.

PROJECTGROEP AM BÄCHLE

NATUURSPEELTERREIN, VAIHINGEN, DUITSLAND

Planning, processturing en creëren van draagvlak vanuit een privé initiatief

Am Bächle is een natuurlijke speel- en bewegingsruimte van ca. 1 ha groot in de buurt van Stuttgart. Het werd in 2003 aangelegd op een stuk akker buiten het dorp Kleinglattbach. Kinderen kunnen hier de natuur met alle zintuigen ervaren en zelf vormgeven. Uitgangspunt is het vrije spel dat niet door speeltoestellen bepaald en niet door volwassenen georganiseerd en gecontroleerd wordt.

Doel: kinderen een terrein ter beschikking stellen voor vrij spel en natuurervaring.

Het gebied wordt gestructureerd door een oorspronkelijk rechte, diepe watergang. Deze watergang werd over een lengte van 220m omgevormd in een meanderende beek met vlakke oevers, met verbredingen en eilanden. De ruimte

eromheen wordt gestructureerd door een gemodelleerd landschap en door de beplanting. Er wordt uitgegaan van deze elementen:

- weilanden voor spel;
- een braakliggend terrein voor observeren en spelen;
- open grond en zand om te graven en te bouwen;
- bomen en heesters delen de ruimte, markeren een plek, beschermen een rustige plek, geven schaduw, zijn om in te klimmen en bieden materiaal om mee te bouwen. De heesters vormen een duidelijke begrenzing met het aangrenzend akkerland;
- boomstammen en keien om op te zitten, om af te grenzen;
- natuurlijke losse materialen om kinderen uit te dagen om met simpele middelen vrij te spelen.

Toestellen en ander meubilair worden niet gebruikt (ook geen prullenbak);

Voor

Na

foto's: Bettina Marx

Werkwijze

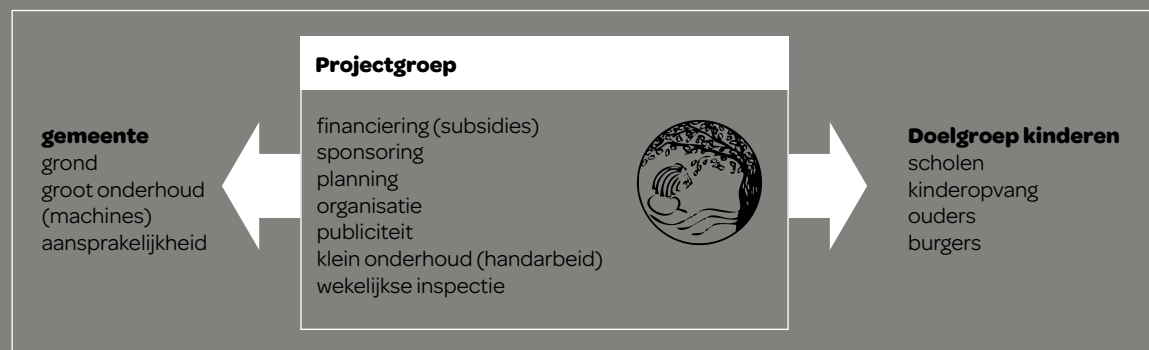
Het project is gestart en draait geheel op eigen initiatief van ouders en de plaatselijke BUND - Bond voor milieu en natuurbescherming. Zij richtten een projectgroep op met alleen de realisatie van een natuurspeelterrein als doel. Dat is:

- zoeken van een geschikte plek en opstellen van een plan van aanpak;
- overleg met de gemeente aangaan (ter beschikking stellen van grond, aansprakelijkheid, groot onderhoud);
- start van een publiciteitscampagne (ontwerp van een logo, actiedagen en artikelen in de lokale pers);
- aanvragen van subsidies (Lokale Agenda 21);
- werving van sponsorgelden (lokale bedrijven).

Na het vaststellen van randvoorwaarden en middelen heeft de groep samen met kinderen en burgers een plan ontworpen en dit zelf uitgevoerd. Klein onderhoud wordt gedaan door ouders en omwonenden op speciale werkdagen (door de projectgroep georganiseerd), door scholen en door de projectgroep zelf. Groot onderhoud met machines wordt uitgevoerd door een lokale boer die door de gemeente betaald wordt.

Er is geen dagelijks toezicht op het gebied; wekelijkse inspecties voert de projectgroep zelf uit.

Naast groepen kinderen gebruiken ook scholen en kinderopvang het terrein regelmatig en wordt het voor vakantie-activiteiten gebruikt. Bij een uitbreiding van het bestemmingsplan is vastgesteld dat dit terrein de bestemming groen/speelvoorziening krijgt.

Financiering

Alle werkzaamheden van de projectgroep zijn op vrijwillige basis. De kosten voor planning en inrichting zijn geheel door de werkgroep gedragen. De basis daarvoor was een subsidie van € 15.000 van de provincie in het kader van Lokale Agenda 21. Verder waren er bijdragen van de milieustichting van de landelijke bank, van de milieustichting van een grote brouwerij, de LEG (Landesentwicklungsgesellschaft) en de lokale BUND (Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland). Lokale bedrijven hebben het project met materiaal en werkzaamheden ondersteund. Aanplant en onderhoud werden door de projectgroep en door middel van acties met de burgers gedaan. Ook het activiteitenprogramma wordt met name door de projectgroep georganiseerd op basis van donaties, en door de gemeente vanuit het Lokale Agenda 21-budget.

Instrumenten

- publiciteit en voorlichting
 - voor start van het project: persberichten, actiedagen en voorlichting voor ouders, scholen en gemeente;
 - tijdens het project: actiedagen, persberichten, info-avonden;
 - openingsceremonie, na realisatie: persberichten, actiedagen en gerichte informatie naar de gemeente voor een duurzame verankering van het project.
- infobord aan het terrein met regels
- oprichting van een vereniging voor de continuering van het project
- planning van bijzondere activiteiten en verdere ontwikkeling, aanpassingen
- gestructureerd overleg met de gemeente
- projectcoördinatie, beheer en onderhoud

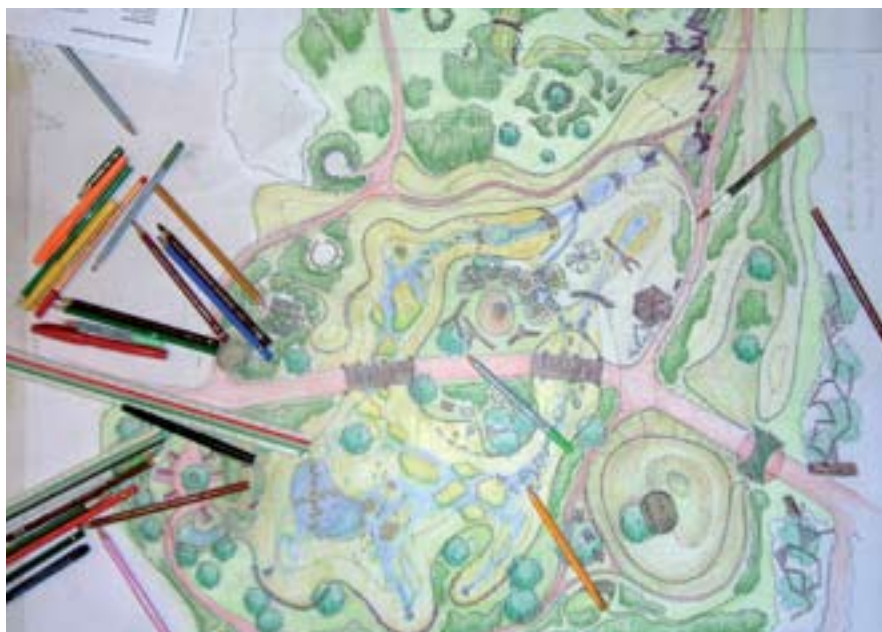

foto's: Bettina Marx

Projektgruppe
"Naturerlebnisraum am Bächle"
Contact:
Bettina Marx,
xmarx63285@aol.com
Stadtverwaltung Vaihingen Enz,
Uta Wamsler,
agenda21@vaihingen.de

Als het lukt mensen op inspiratieniveau te laten samenwerken, is het zelfs mogelijk aan de bureaucratie te ontsnappen.

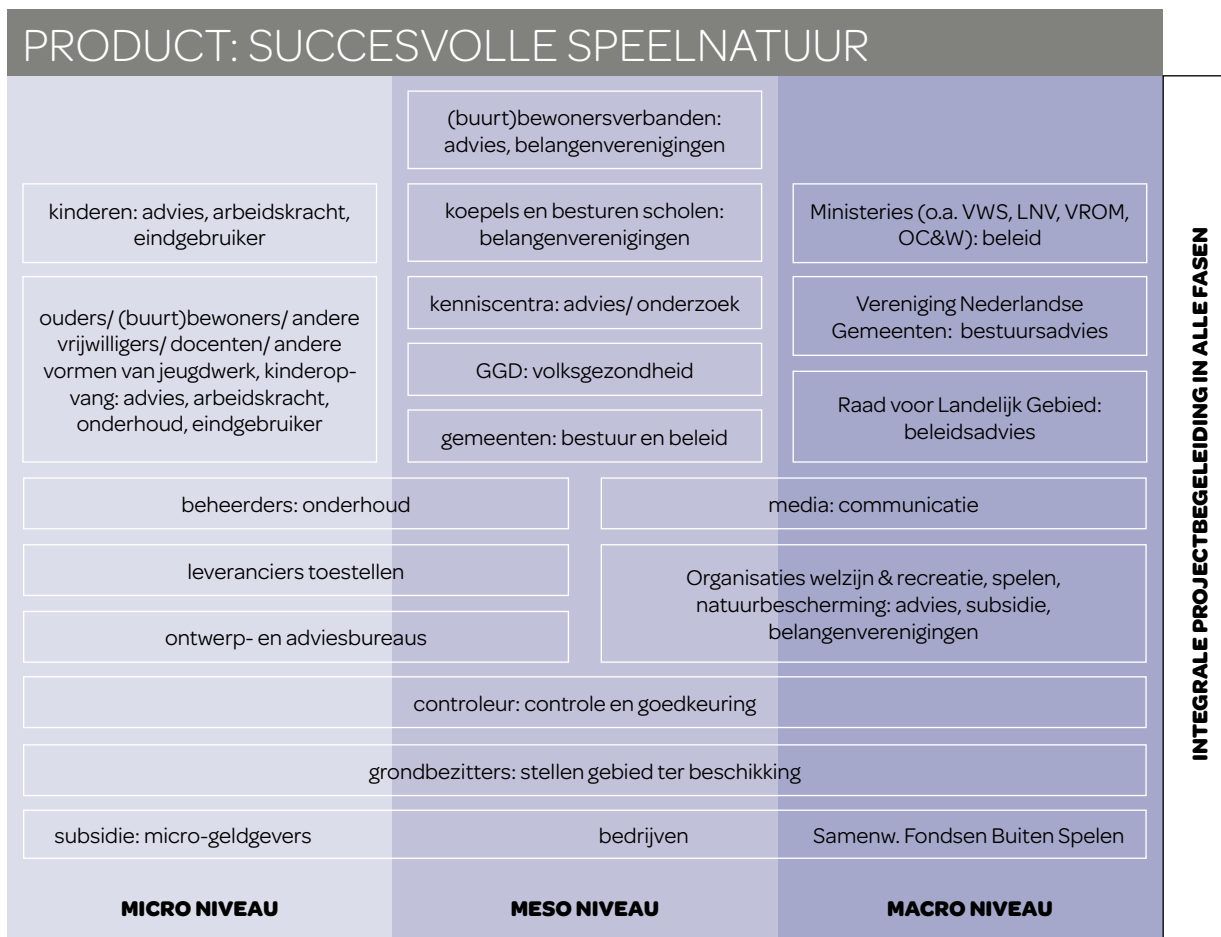
4.2.2 Inspirerende initiator

Een inspirerende initiator doet wonderen als het om draagvlak gaat. Een initiator bedenkt en coördineert wie op welke wijze voor het ontwikkelen van draagvlak en de implementatie van het project zelf kan zorgen. Wie gaat wanneer welke actor beïnvloeden, wat zijn mogelijke allianties of verbindingen om aan te gaan, wat zijn daarvoor geschikte middelen en hoe kunnen de actoren met elkaar in contact gebracht worden?

Het is één verantwoordelijke persoon (of maximaal één klein team), die vanuit een sterke betrokkenheid handelt. Dit kan zowel een ambtenaar, een lid van een maatschappelijke organisatie, als een betrokken burger zijn. Deze persoon is in staat om de taak integraal, en duurzaam naar binnen en buiten toe te benaderen. En hij heeft de ambitie en het enthousiasme de kennis en betrokkenheid te verzamelen, te verspreiden, te laten werken en duurzaam te verankeren in de fysieke en de sociale omgeving van het project.

4.2.3 Integrale projectaanpak en samenwerking

Naast draagvlak is een integrale projectaanpak van cruciaal belang voor het slagen van de realisatie van speelnatuur. (Zie voorbeeld CNME Maastricht in hoofdstuk 5). Ook hier is een rol weggelegd voor de inspirerende initiator die, naast het creëren van draagvlak en van belangstelling op verschillende niveaus, zorgt dat de onderlinge samenwerking geregisseerd wordt. Als het lukt mensen op inspiratieniveau te laten samenwerken, is het zelfs mogelijk aan de bureaucratie te ontsnappen (zie ook voorgaand interview met Hans Pijls). Daarbij gaat het om bundelen van kennis en krachten van de verschillende disciplines die door alle fasen van het project heen met de ontwikkeling van speelnatuur te maken hebben: ontwikkelen

Als binnen dit schema een startpunt gedefinieerd wordt (afhankelijk van situatie en niveau waarin het project zich bevindt), kan bij het doorlopen van het project een route gevolgd worden van een partij naar de volgende, passend bij de situatie. Je kunt het schema uitknippen en de actoren in hun relatie tot dit project plaatsen (met voldoende vrijheid voor flexibiliteit). Het einddoel is vastgelegd: succesvol gerealiseerde en beheerde speelnatuur. Het schema is te vergelijken met een wandelroute door een wildernis waar de juiste weg gevonden moet worden en waarbij actoren als middel ter realisatie gevonden en gebruikt moeten worden.

van plannen, participatie, inrichting, onderhoud, beheer, begeleiding en nazorg. (Zie ook stappenplan hoofdstuk 6). Het is samenwerking tussen de actoren door de verschillende niveaus heen. Het mesoniveau schakelt daarbij tussen het micro- en macroniveau.

Het processchema maakt duidelijk welke partijen bij de realisatie van speelnatuur betrokken zijn. Een indeling per projectfase is lastig, omdat het bijna onmogelijk is een project in zulke vaste banen te sturen dat de fases duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn. De voorbeelden uit de praktijk laten zien dat alleen een integrale projectaanpak tot succes leidt. Betrek alle partijen zo mogelijk vanaf het begin bij het project. De aanpak moet flexibel genoeg zijn om zich aan de specifieke situatie aan te passen. De grenzen tussen de verschillende fasen zijn bij een integrale projectaanpak niet hard. Vaak wordt pas gedurende het proces duidelijk welke actoren in welke situatie een rol hebben. Punten als subsidie, veiligheid, en management spelen in alle fasen een rol. Na realisatie moet met gemeente, woningbouwcoöperatie en welzijnsorganisatie verder samengewerkt worden. En steeds moet aansluiting gezocht worden bij wat in de wijk gebeurt. **Speelnatuur is geen eiland, maar moet inspelen op wat er gaande is in een wijk.** Veel actoren zijn dus in alle fasen te vinden, maar kunnen, afhankelijk van hun rol, hun input veranderen. Een ontwerper kan in de opzetfase de trekker zijn, en later in de onderhoudsfase nog eens gevraagd worden voor een advies. Volgens Nebbing (2008) gaan veel actoren ermee akkoord dat de gemeente een hoofactor is op het gebied van buitenspelen, in combinatie met scholen, buurt- en speeltuinverenigingen.

HET GROENE SPOOR

AMERSFOORT, NEDERLAND

Bundelen van initiatieven en programma's

De Stichting Het Groene Spoor is ontstaan uit de werkgroep Groene Ruimte met als doel een Groen Spoor te realiseren op het oude spoorwegterrein met de monumentale Wagenwerkplaats in Amersfoort. Uitgangspunt was om het spoorwegmonument en de daarbij horende spoorweg-natuur te behouden en als natuurgebied toegankelijk te maken. Het gebied met de oude spoorbermen en zijn grote diversiteit biedt ideale mogelijkheden voor inbedding van een verbindende wandelroute, een natuurspeelplaats en spoortuinen, zodat natuur en cultuurhistorie elkaar kunnen versterken. Het Groene Spoor wordt het verbindend element tussen de binnenstad van Amersfoort en het bos Birkhoven/Bokkeduinen.

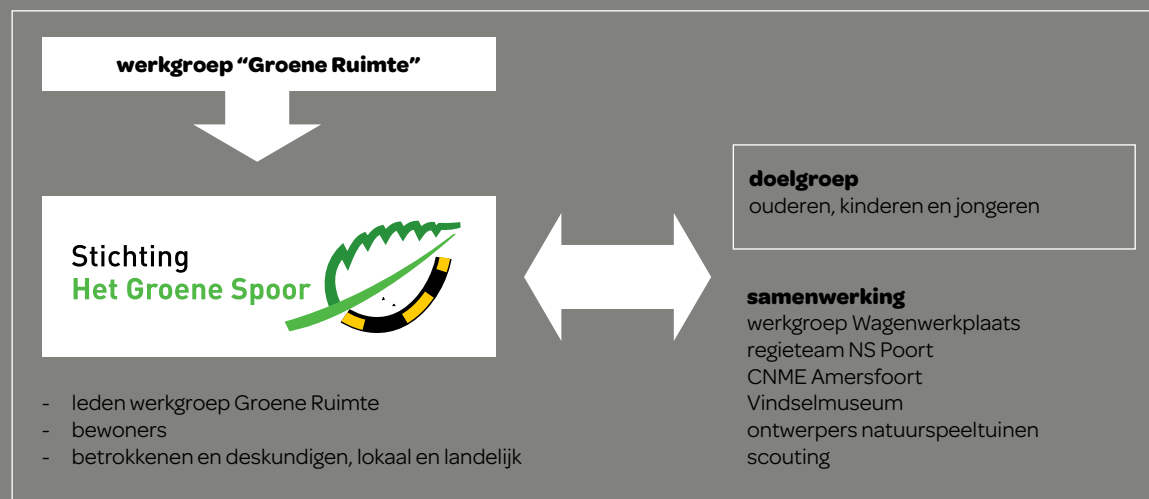
Doel: de combinatie van cultuurhistorie met natuurlijke speel- en sportaanleidingen en een wandelroute die een verbinding legt tussen stad en bos.

Inrichting en Programma

De speelaanleidingen worden gecombineerd met cultuur-historische elementen op het terrein, zoals bijvoorbeeld de rolbaan. Een centraal gelegen picknickplaats kan gecombineerd worden met een amfitheater voor het geven van openluchtvoorstellingen en bijvoorbeeld workshops Kunst uit de Natuur of techniek- en natuureducatie voor schoolklassen. Voor het gebied rond de wagenwerkplaats wordt een open terrein met op enkele plaatsen heuvels en bosjes voorgesteld.

Werkwijze

Initiator

Tijdens het evenement SIESTA in april 2007 over het behouden van het cultureel erfgoed rond de spoorlijn in Amersfoort kregen mensen uit de buurt de gelegenheid hun ideeën daarover te presenteren. Toen ontstond het idee voor de werkgroep Het Groene Spoor en presenteerde Magda Bannink een plan om het gebied met de groene ruimte rondom de gebouwen te verbinden met het buitengebied van Amersfoort (Utrechtse Heuvelrug). De werkgroep Het Groene Spoor bestaat uit bewoners van de wijk Soesterkwartier en andere betrokkenen uit de stad en het land. De deskundigheid ligt op het vlak van speelruimte, natuur, groen, huttenbouw, kruiden, educatie en onderwijs. De werkgroep werkt enthousiasmerend in de richting van uiteenlopende doelgroepen zoals ouderen, scholen, jongeren en tieners, kinderen en hun ouders en streeft ernaar deze groepen te laten meewerken in het proces van visievorming, ontwerpen, inrichten en beheren.

Belangrijk is de samenwerking en afstemming met andere werkgroepen van de Wagenwerkplaats, met het regieteam aangestuurd door NS Poort en met de stichting Nederlands Kindermuseum. De Werkgroep zoekt verder samenwerking met speelse organisaties zoals het Centrum voor Natuur en Milieu in Park Schothorst, het Vindselmuseum, ontwerpers van natuurspeeltuinen en de scouting.

Financiering

De werkgroep bestaat uit (onbetaalde) vrijwilligers. Alle acties worden met fondsaanvragen en subsidies gefinancierd op het moment dat onderdelen concreet worden (bijvoorbeeld 350 euro buurtbudget voor het oprichten van de stichting, 5000 euro van de wethouder voor het uitzetten van een wandelroute en/of natuurspelelementen, 5000 euro van de gemeentelijk projectleider natuurspelen voor een eerste natuurspeelplek in het groene spoor). De website, het logo en het opstellen van een vlekkenplan

werd door betrokken deskundige wijkbewoners gedaan/ gesponsord. De wandelroute-actie en de startmanifestatie zijn gefinancierd door gemeente en NS (in het kader van een grotere organisatie: 'de week van de wagenwerkplaats'). De Buitenmarkt 2007 is door sponsoring van lokale bedrijven gefinancierd.

Grondeigenaar

Het eerste deel van het Groene Spoor (vanaf station naar het eind van de wagenwerkplaats) is van NS Poort. Het tweede deel (van station naar de Eem) is van gemeente Amersfoort.

Instrumenten

- oprichten van samenwerkingsverbanden en netwerken, contacten met gemeenten;
- het oprichten van een stichting voor sturing, coördinatie en communicatie;
- bewonersbetrokkenheid;
- actiedagen met uitzetten van een wandelroute, een workshop voor kinderen over hun ideeën hoe zij in de groene ruimtes willen spelen;
- publiciteit via logo, weblog en websites, lokale pers.

Conclusies, leermomenten

Zie gesprek met Magda Bannink op de volgende bladzijden.

Contact:

Magda Bannink

Links:

www.groenespoor.blogspot.com/
www.amersfoort.nl/smartsiteshtml?id=192470
www.wagenwerkplaats.eu

GESPREK MET: **MAGDA BANNINK** **HET GROENE SPOOR** AMERSFOORT, 01.09.08

Magda is mede-oprichtster van de Werkgroep Het Groene Spoor in Amersfoort. De werkgroep is gestart in april 2007. De kerngroep wisselt tussen de 5 en 15 mensen en bestaat uitsluitend uit vrijwilligers. Magda heeft een werkplan ontwikkeld waarin de missie, visie, en de doelstellingen van Werkgroep het Groene Spoor uitgelegd worden. De werkgroep is organisch ontstaan, en is ook nu nog heel flexibel. Het streven is een echte Stichting te worden met een bestuur, met iemand als leidinggevende en verbindend element, en met wat groepen met deeltaken. Naast de kerngroep zijn er binnen de gehele wijk nog ongeveer 90 mensen die echt geïnteresseerd zijn in wat hier allemaal gebeurt.

< **Hoe zijn de Werkgroep het Groene Spoor en de groene wandelroute tot stand gekomen?**

> Magda heeft in Deventer Milieukunde gestudeerd (natuur- en landschapsbeleid en beheer). Daarna werkte ze een tijdje bij Natuurmonumenten en bij een milieu-adviesbureau in de gemeente Amersfoort. Zo leerde ze de weg kennen. Na de geboorte van haar kinderen bleef ze een jaar thuis en begon ze het aanleggen van speellocaties in de buurt te initiëren. Zo is ze in de speeltuinwereld gerold en is ze begonnen groen en natuur te combineren met spelen. Op een gegeven moment is het idee van de Werkgroep Het Groene Spoor ontstaan. Op 3 april was er een evenement van SIESTA over cultureel erfgoed, over het behouden van de oude gebouwen rond de NS spoorlijn van Amersfoort. Buurtbewoners

waren in de gelegenheid hun ideeën te presenteren voor dit gebied. Er was toen niemand die iets vertelde over het groen en de openbare ruimte rondom die gebouwen. De werkgroep maakte een zogenaamd vlekkenplan van het gebied, met daarop weergegeven hoe je de groene ruimte rond de gebouwen kunt verbinden met het buitengebied van Amersfoort (Utrechtse Heuvelrug). Op die manier haal je het groen de stad in en maak je tegelijkertijd een recreatief-toeristisch verhaal voor de binnenstad. Deze verbinding noemden ze een groene wandelroute, die nu loopt vanaf het buitengebied van Amersfoort (Utrechtse Heuvelrug) naar het centrum van Amersfoort, onder andere via de groene ruimtes rond de oude gebouwen en de Wagenwerkplaats van de NS naast de spoorwegen. De Wagenwerkplaats was vroeger een rangeerterrein waar treinen ook opgeknapt werden.

¹ Siesta staat voor Stichting Industrieel Erfgoed in de Stad Amersfoort. Stichting Siesta is als eerste begonnen met de Wagenwerkplaats (zie ook www.siesta-amersfoort.nl).

De visie voor enkele groene ruimtes op de Wagenwerkplaats zoals beschreven in het vlekkenplan, is door de werkgroep uitgewerkt. Dit deel wordt nu De Wachtkamers genoemd: omdat het zo dicht bij het station ligt, heeft de Werkgroep Het Groene Spoor de verschillende (toekomstige) groene gebieden 'eerste, tweede en derde wachtkamer' genoemd, om in het thema van de NS te blijven. De wachtkamers worden ingedeeld in een stukje bos, een open ruimte, weer een stukje bos en een open stukje, en zo verder. In één van de ruimtes zullen speelmogelijkheden zijn, een andere wordt een ruimte voor honden om vrij te lopen, een andere ruimte is voor rust en ontmoeting (bijvoorbeeld een kruidentuin voor ouderen, volwassenen zonder kinderen). Voor de langere termijn liggen er plannen om op deze grond kantoren te bouwen. Dan zouden de groene grondstukken van de wachtkamers de daken van de kantoren kunnen worden, die gebruikt kunnen worden ter ontspanning van het personeel. De groene verbinding blijft op die manier bestaan en gaat alleen maar de hoogte in. In het voorjaar van 2008 heeft de Werkgroep Het Groene Spoor een datum geprikt om hun werk zichtbaar te maken in de openbare ruimte. Ze hebben mensen uitgenodigd van de gemeente, van de NS en van de wijk en hebben paaltjes uitgezet langs de wandelroute, om deze te markeren en te beschrijven. Het mooie van de wandelroute is dat veel bestaande dingen gebruikt kunnen worden: oude spoorwegen of materiaal van treinen waar kinderen mee kunnen spelen. Langs de spoorwegen groeien bijzondere planten (getransporteerd door de treinen), die je nergens anders in deze regio vindt. Daarvan kun je tuinen maken, met informatie over deze planten en bloemen. Zo kun je techniek en natuur combineren. Het is het plan om langs de wandelroute een locatie voor natuurspelen op te zetten. Er moet nog een keuze worden gemaakt uit drie mogelijke locaties.

Het Groene Spoor krijgt ondersteuning van de gemeente voor de plannen. De vrijwilligers uit de werkgroep en andere betrokkenen hebben veel contact met verschillende ambtenaren van de gemeente waaronder Jan Stolk, projectleider voor het opzetten van natuurspeelplekken in Amersfoort (zie interview met Jan Stolk in hoofdstuk 5). Van wethouder van Daalen en van de 'natuurspeel' ambtenaar heeft Het Groene Spoor reeds twee maal een toezegging van 5.000 Euro gekregen voor het oprichten van speelnatuur. De gemeente is ook een actieve partner bij het kiezen van een locatie voor deze speelnatuur.

< Hoe verloopt de participatie van kinderen en buurtbewoners?

> De groene wandelroute werd uitgestippeld door de mensen van de Werkgroep Het Groene Spoor. Het uitzetten van de paaltjes om de route te markeren, werd gezamenlijk met kinderen gedaan (voorjaar 2008). De nazorg (instandhouding van de paaltjes) is een probleem, omdat ze verdwijnen: paaltjes worden weggegooid, gestolen en beschadigd. De plannen voor meer speelnatuur zitten nu nog in de ontwikkelingsfase. Maar ook hierbij worden kinderen en buurtbewoners betrokken. In 2009 willen ze de speelnatuur gerealiseerd hebben. Je kunt scholen, kinderen, ouders, burens en buurtorganisaties bij een langdurend project betrokken houden door het realiseren van kleine concrete deelprojecten (opzetten van paaltjes, laten meedenken bij natuurspelen en ontmoeting, straks helpen bij het aanleggen en onderhouden van de speelnatuur). Er zijn zo'n drie scholen betrokken. Meestal is het door tijdgebrek of gebrek aan vrijwilligers niet mogelijk alle scholen te betrekken.

< Welke actoren zijn betrokken?

> Zowel bij het ontwerpen/realiseren van de wandelroute als ook bij de planning van de speelnatuur langs de wandelroute waren/zijn dezelfde partijen betrokken: NS, gemeente Amersfoort, Werkgroep Het Groene Spoor, SIESTA, twee kleine ontwerpbedrijfjes uit Amersfoort, kinderen, ouders en andere buurtbewoners. Afhankelijk van de locatie die wordt gekozen voor de realisatie van de speelnatuur, verschuift de impact van de actoren. En omdat sommige actoren sneller of langzamer werken dan andere is moeilijk te voorspellen wanneer de speelnatuur gerealiseerd kan worden, Jantje Beton heeft toegezegd het project financieel te ondersteunen als ze een aanvraag indienen. Dan willen ze ook vrij snel een inspecteur van een (door de VWA) erkende keuringsinstantie erbij betrekken. Stichting Oase ondersteunt het project met kennis. De mensen van de Werkgroep Het Groene Spoor hebben ook weer hun eigen achtergronden. Zo zit Magda zelf in het bureau Samenspel-Natuurlijk! De opleiding Van Hall Larenstein wordt betrokken in de vorm van stageopdrachten. De Hogeschool Utrecht zit in het centrale stadsgebied. Die gaan ze straks zeker ook benaderen als ze in de onderhoudsfase terecht komen. Verder werden nog benaderd: Utrechts Landschap, Scouting, Landschapsbeheer NL en dieren tuin Amersfoort (deze investeert zelf ook in biodiversiteit en milieu; bezoekers die met de trein komen, kunnen wellicht in de toekomst via de wandelroute van Het Groene Spoor naar de dieren tuin) en overige lokale bedrijven.

< Tegen welke drempels en knelpunten is Het Groene Spoor aangelopen, en hoe werd daarmee omgegaan?

> De gemeente ondersteunt de Werkgroep Het Groene Spoor door subsidie, denkt mee, en is een gesprekspartner. De NS moet er soms aan herinnerd worden de werkgroep uit te nodigen voor een overleg. Een algemeen probleem is de communicatie tussen de partijen (gemeente, NS en particulieren zoals de Werkgroep Het Groene Spoor, SIESTA en de buurtbewoners). Die verloopt langzaam en moeizaam, omdat de partijen zo verschillend zijn. Enerzijds is er grote betrokkenheid, maar anderzijds is het een opgave ze betrokken te houden. Je moet proberen op korte termijn concrete resultaten te presenteren (bijvoorbeeld het uitzetten van de wandelroute) of andere activiteiten te organiseren, zoals feesten. Je moet de wandelroute laten zien en het werk van Het Groene Spoor zichtbaar maken (plannen laten zien, iets erover vertellen), en tegelijk het langdurige proces niet uit het oog verliezen.

Een knelpunt kan geïllustreerd worden aan de hand van de afloop van projecten als Nimmerdor en Galgenberg, twee andere speelnatuurlocaties in Amersfoort. Er werd (naar Magda's mening) teveel door de gemeente zelf aangelegd. Een gemiste kans. Als er meer vanuit burgerinitiatieven gebeurt, wordt het sneller een locatie van en voor iedereen.

Bij gewone speeltuinen bestaat al snel eenvormigheid. Nu worden de locaties voor speelnatuur als een variatie hierop gepresenteerd. Daardoor heb je dan wat meer variatie voor kinderen om te spelen, maar eigenlijk zie je ook daarin weer een trend of een tendens ontstaan. Iedereen

gaat naar de Speeldernis als voorbeeldlocatie kijken en iedereen heeft het inspiratieboek van Stichting Oase. Het is belangrijk speelnatuur uniek te maken, bijvoorbeeld door aan te sluiten bij cultuurhistorische waarden van het specifieke gebied. Het Groene Spoor wil natuur, sport en recreatie, natuurspelen en cultuurhistorie combineren.

< Welke speelnatuur locaties in en rond Amersfoort ken je nog meer?

> Nimmerdor en Galgenberg, verder is het Centrum voor Natuur- en Milieueducatie bezig bij Landgoed Schothorst. De speeltuin Rivierenwijk in Soesterkwartier zit in de planfase. Dat wordt een combinatie van toestellen en natuurspelen. De speeltuin in het Kruiskampkwartier heeft ook een combinatie van toestellen en natuurspelen. Er is nog een aantal projecten voorgenomen, en enkele schoolpleinen gaan vergroenen.

< Heb je tips voor mensen die een locatie voor natuurlijk spelen op de agenda willen krijgen?

> Een goede tip zou zijn om (naast dít boek) het boek te lezen door Stichting Oase: *Vrij spel voor natuur en kinderen*. Achterin zit een stappenplan dat Magda gebruikt voor de ontwikkeling van de natuurspeelplaats langs de wandelroute. Je moet je weg weten te vinden binnen de gemeente, of iemand hebben die de weg weet. Je moet op de hoogte blijven van beleidsontwikkelingen, want als je subsidie wil van de gemeente moet je aansluiten bij wat op dat moment bij de gemeente speelt. Thema's als sport, beweging

en buitenspelen zijn nu landelijk belangrijk, daarmee moet je proberen binnen te komen. Je moet weten hoe het spel gespeeld wordt, hoe je de Raad moet benaderen, met de wetgeving om moet gaan, welke ambtenaren je moet benaderen, enzovoort. En je moet heel veel geduld hebben.

< Wat zijn je ideeën over de toekomst en de optimale speelnatuur?

> In de speelnatuur zelf moet ruimte zijn voor zaken als omgetrokken bomen, de mogelijkheid om hutten te bouwen, in bomen te klimmen, verstoppelkes, en de locatie moet spanning en avontuur oproepen bij de kinderen zodat de ouders het ook leuk vinden en mee kunnen spelen. Het moet uitnodigen om in beweging te komen en bij te dragen aan de motorische ontwikkeling. Wat speelnatuur biedt, is afhankelijk van de grootte. Bij Het Groene Spoor worden de verschillende kleine stukjes door groen verbonden. Een stukje heeft een bepaald thema en daagt uit iets te doen. Dan ga je naar een ander stukje om iets anders te doen. Een oppervlak van 1 ha is een leuke grootte voor samenhangende speelnatuur, maar dat kan niet overal. Magda vindt de combinatie van traditionele speellocaties en natuurspelen ook helemaal niet verkeerd. De speeltuinverenigingen zeggen: "We willen onze toestellen en daarnaast ook natuurspelen." Dat kan gewoon een goede combinatie zijn. ■

4.3 PARTICIPATIE

Een manier om draagvlak bij en samenwerking tussen de verschillende niveaus te bevorderen is participatie. *Participatie* betekent: actief deelnemen aan een proces. Historisch gezien is *participatie* het vervolg op *inspraak*, een situatie waarbij burgers hun mening inbrengen, zonder dat de vragende partij verplicht is iets met de verkregen informatie te doen. Burgers willen echter ook structureel en actief meedoen. Daarvoor is het begrip participatie in gebruik genomen (Wikipedia).

Om meerdere redenen kan het slim (verstandig) zijn gebruikers te betrekken bij een project. Het ministerie van VROM noemt de volgende drie redenen (VROM, 2005:7):

- participatie geeft kwaliteit;
- participatie leidt tot meer draagvlak;
- participatie leidt tot een grotere betrokkenheid (bij de buurt en de burens).

Wat kinderen betreft, zijn twee goede redenen toe te voegen (Van Straten, 2008):

- participatie is een recht, opgenomen in het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind;
- participatie vergroot het gevoel van eigenwaarde van de kinderen.

Deze paragraaf zoomt in op participatie door kinderen.

4.3.1 Dimensies van participatie

Participeren kan binnen verschillende dimensies en op verschillende niveaus. Sinclair (2004; beschreven in Van Straten, 2008) onderscheidt de volgende **vier dimensies**:

1. het niveau van participatie.
2. het terrein waarop de te nemen beslissingen gericht zijn, bijvoorbeeld openbaar gebied zoals ruimtelijke planning en speeltuinen.
3. de manier waarop participatie wordt toegepast, variërend van een eenmalige bijeenkomst tot structurele participatie gedurende het hele proces.
4. de kinderen zelf: wat geschikt is voor de ene groep kinderen, hoeft dat voor de andere groep niet te zijn.

Eerste dimensie – het niveau

De niveaus van participatie kunnen op verschillende manieren worden ingedeeld. Eén manier is die van Gladwin (2004):

- a. het gevoel geven iets te zeggen te hebben (maar in werkelijkheid geen invloed hebben), bijvoorbeeld om in een goed blaadje te komen bij de politiek (*bogus-participation*).
- b. een compleet voorstel aanbieden dat geaccepteerd of verworpen kan worden, maar waarbij de kinderen wel volledig worden geïnformeerd (*informed choice*).
- c. *consultation*, waarbij kinderen binnen door volwassenen gestelde grenzen hun voorstel mogen doen en waarbij serieus wordt geprobeerd deze voorstellen te implementeren.
- d. *participation*, waarbij kinderen hun eigen projecten kunnen uitvoeren, gesteund door volwassenen. In dit geval opereren kinderen en volwassenen op gelijkwaardig niveau, terwijl in de situatie onder c. de volwassene uiteindelijk beslist.

We kijken verder naar de participatie bij speelgroen in drie steden: Rotterdam, Maastricht en Amersfoort. Overal nemen kinderen deel aan de ontwerpfase. Meestal op het niveau van 'consultation'. Kinderen brengen wel wensen in, maar een volwassene maakt het uiteindelijke plan. De mate waarin kinderen betrokken zijn bij de volgende fasen verschilt per locatie. Op de meeste plaatsen helpen kinderen bij de aanleg van de speelplaats. Ze helpen met sjouwen, zaaien stukken grond in, met zaden die ze zelf verzameld hebben. Een enkele keer onderhouden kinderen ook het groen.

In **Rotterdam** (Avonturentuin Stellenbos) is eerst contact gezocht met schoolkinderen in de buurt om hun ideeën over een nieuwe speelplek te inventariseren. In een later stadium is alle verzamelde informatie door volwassenen gebruikt om een ontwerp te maken. Idem dito in **Maastricht**: leerkrachten hebben kinderen de gelegenheid gegeven een maquette te maken van hun droom-speelplek, het ontwerp zelf is door de specialist gemaakt. Daarin zijn de kinderwensen uiteraard wel verwerkt, voor zover de omstandigheden dat toelieten. In **Amersfoort** is het al niet anders. Kinderen vertellen wat ze willen doen op de speelplaats, dat is input voor een vlekkenplan. Van participatie zoals bedoeld onder d. zijn we in deze verkenning bij de drie steden geen voorbeelden tegengekomen. Het voorbeeld van het Kinderwoud in Hannover (zie voorbeeld Kinderwoud) laat zien hoe dit wel kan. Van de eerste twee niveaus zien we overigens ook weinig.

NIVEAUS VAN PARTICIPATIE

DE 'PARTICIPATIELADDER'

"De participatieladder is door Arnstein (1971) ontwikkeld omdat er toentertijd veel onduidelijkheid was over wat participatie precies inhield. Het is met behulp van de ladder duidelijk wanneer er wel en geen sprake is van echte gedeelde macht. Als deze participatieladder wordt toegepast in beleid en de evaluatie van processen wordt het moeilijker voor besluitvormers om te zeggen dat er sprake is geweest van burgerparticipatie terwijl dit niet echt het geval is. Het geeft bovendien een leidraad voor de gekozen vorm van participatie.

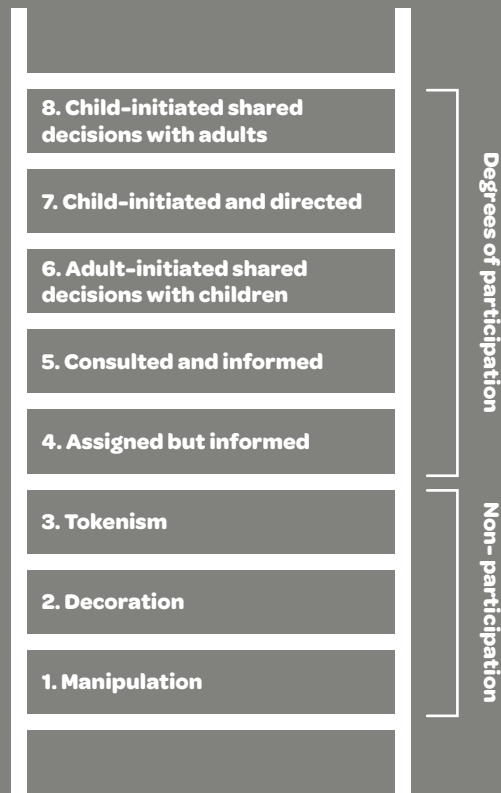

Participatieladder van Arnstein (Bron: Arnstein, 1971)

De participatieladder voor kinderen is ingedeeld in non-participatie en participatie en loopt van 'manipulatie' naar 'het initiatief is door kinderen genomen, gedeelde beslissingen met volwassenen' (Hart, 1992) (zie volgende pagina). De participatieladder zou aan het begin van een project moeten worden gebruikt om te beslissen welk niveau van participatie geschikt is. Ook kan de participatieladder worden gebruikt om aan het einde van een project (of halverwege) het project te evalueren. Aan de hand van de participatieladder kan antwoord gegeven worden op de vragen: Welk niveau van participatie is geschikt voor welke activiteiten, welk niveau probeert een project te bereiken en op welk niveau zit het project echt (Kirby et al, 2003). Hart (1992) geeft een duidelijke waarde aan de ladder, de onderste drie treden zijn zoals hij het noemt "non-participation". Onderzoekers twijfelen hierom aan de validiteit van het model. De ladder suggereert een hiërarchie met als doel het streven naar de hoogste trede, terwijl verschillende niveaus geschikt zijn in verschillende situaties (Sinclair, 2004, Shier, 2001). Dit kan afhangen van bijvoorbeeld tijd, geld, beschikbaarheid van kinderen etc. In het gebruik van deze participatieladder worden de onderste drie treden zelfs vaak weggelaten. (PJ partners) (Stichting jeugd en jongerenwerk midden-holland, 2005).

De ladder bestaat uit acht treden, die hier besproken zullen worden.

Met de eerste trede, "*manipulation*" (manipulatie), wordt bedoeld dat kinderen worden ingezet om iets te bereiken waar zij eigenlijk niets vanaf weten; er wordt gedaan alsof kinderen het initiatief hebben genomen. Ook kan het betekenen dat kinderen wel wordt gevraagd naar hun mening maar dat ze geen feedback krijgen over wat er verder met hun input wordt gedaan. Kinderen tekeningen

De participatieladder voor kinderen. (Bron: Hart, 1992)

laten maken van hun ideale speeltuin is hier een voorbeeld van. Deze tekeningen worden gebruikt door volwassenen om een plan te maken voor een speeltuin die 'door kinderen is ontworpen'. Op deze manier hebben de kinderen geen idee wat er precies met hun tekeningen is gebeurd. Als dit alleen een tekenwedstrijd zou zijn geweest, zou het geen voorbeeld meer zijn van manipulatie, omdat hier niet wordt gesuggereerd dat de speeltuin 'door kinderen is ontworpen'. De tweede trede, "*decoration*" (decoratie), is bijna gelijk aan de eerste. Het verschil is dat er bij decoratie niet door volwassenen wordt gedaan alsof kinderen het initiatief hebben genomen.

De derde trede is "*tokenism*", hier lijkt het alsof de kinderen een stem hebben, maar zij hebben weinig invloed op wat ze doen of hoe ze participeren.

De vierde tot en met de achtste trede zijn volgens Hart (1992) echte participatie. Er zijn vier belangrijke voorwaarden om een project 'participerend' te noemen:

- de kinderen snappen de bedoelingen van het project;
- de kinderen weten wie de beslissingen neemt over hun betrokkenheid en waarom;
- de kinderen hebben een nuttige rol (dus geen decoratieve rol);
- de kinderen zijn vrijwillig betrokken bij het project, nadat is uitgelegd wat het project inhoudt.

Bij de vierde trede, "*assigned but informed*", krijgen kinderen een specifieke rol toegewezen en worden ze geïnformeerd over hoe en waarom ze worden betrokken bij het project.

De vijfde trede heet '*consulted and informed*'. Hier worden kinderen gebruikt als consultants. Het project is ontworpen door en wordt geleid door volwassenen, maar kinderen snappen het proces en hun meningen worden serieus meegenomen.

"*Adult initiated, shared decisions with children*" is de zesde trede op de ladder. Hier worden de beslissingen mede door kinderen genomen. Het initiatief van het proces ligt nog steeds bij volwassenen.

Bij de laatste twee treden, "*Child initiated and directed*" en "*child initiated, shared decisions with adults*", komt het initiatief van de kinderen. Bij de zevende trede leiden de kinderen hun eigen project. Volwassenen hebben hierbij een ondersteunende rol. Volgens Hart (1992) kunnen alle kinderen samenwerken in grote groepen, als de ondersteuning maar goed is.

De achtste trede is het hoogste niveau van participatie. Hier ligt het initiatief bij de kinderen en worden beslissingen samen met volwassenen genomen. Dit soort projecten empoweren kinderen en zorgen er tegelijk voor dat zij gebruik kunnen maken van de kennis en ervaringen van volwassenen. Vaak zijn het alleen oudere tieners die in de door hen zelf ontworpen projecten volwassenen betrekken. Deze laatste trede is dus voor jongere kinderen lastig om te halen (Hart, 1992).

Wanneer het doel van (kinder-)participatie is vastgesteld, kan worden nagegaan op welke trede van de participatieladder het project kan worden geplaatst. Daarmee wordt de mate van participatie vastgesteld. Het biedt houvast om tijdens het project in de gaten te houden in hoeverre kinderen invloed hebben op het project. De participatieladder kan ook worden gebruikt bij de evaluatie van een project (Van Straten, 2008).

Tweede dimensie - het terrein

De participatie is gericht op de totstandkoming van groene, natuurlijke speelplaatsen.

Derde dimensie - de manier

Worden kinderen gevraagd hun wensenlijstje in te dienen en dan pas weer uitgenodigd bij de opening? Of worden ze ook betrokken bij de stappen die daartussen liggen? De manier kan verschillen per locatie. We illustreren dit met de vele projecten uit Maastricht. (Zie hoofdstuk 5). Bij flink veel scholen is het schoolplein of een deel daarvan (her-)ingericht als natuurlijke speelplaats. De gemeente vraagt in het begin de kinderen altijd naar hun wensen voor de nieuwe speelplaats. Vaak maken de kinderen daarna

onder leiding van de leerkrachten een maquette. Alle informatie gaat in het ontwerp. Dit ontwerp legt de gemeente voor aan alle betrokkenen en uiteindelijk komt er een definitief plan.

De verschillen in de manier van participatie zitten met name in de volgende fasen. Op de ene school helpen de kinderen bij de realisatie van het ontwerp, op de andere school leggen vooral de volwassenen het aan. Als de speelplaats klaar is, volgt het beheer. Op één school onderhouden de kinderen de speelplaats. Over het algemeen komt het onderhoud voor rekening van volwassenen of van stagiaires.

Vierde dimensie - de kinderen zelf

De participatie vorm moet aansluiten bij de kinderen (Van Straten, 2008). Ook hele kleine kinderen kunnen participeren. Het moet dan meer om een afgebakend gebied gaan. Kleine kinderen kunnen best op volwassenen overbrengen wat ze graag doen als ze spelen. Naarmate kinderen ouder worden, kunnen ze zich langer ergens voor inzetten, kunnen ze meer complexiteit aan, krijgen ze ook een kijk op dingen die verder weg liggen en zijn ook andere participatiemethoden geschikt. Het bouwen van een maquette vraagt bijvoorbeeld al meer van kinderen.

“KINDERWALD”

HANNOVER, DUITSLAND

Speelnatuur als drager voor een breed pedagogisch concept

afbeelding: Kinderwald

Het idee voor het Kinderwald ontstond in 1996 vanuit een vakantieactiviteit met de kindermuzikant Unmada Manfred Kindel. Het Kinderwald is een participatieproject voor kinderen en jongeren. Sinds het voorjaar 2000 is het terrein van ca. 7 ha in het noordwesten van Hannover officieel Kinderwald en hoort het bij het recreatiegebied van de stad dat voor iedereen vrij toegankelijk is. Het voorheen braakliggende terrein met nauwelijks vegetatie werd naar de wensen en ideeën van de kinderen zelf vormgegeven en zelf ingericht met heuvels, waterpartijen en kuilen (met ondersteuning van ouders, vrijwilligers en medewerkers van de stad). Sindsdien hebben kinderen 1500 nieuwe bomen en struiken geplant.

foto: Kinderwald

* Lokale Agenda 21 is een programma van de Verenigde Naties met betrekking tot duurzame ontwikkeling. Het is een uitvoerig actieplan dat globaal, nationaal en plaatselijk moet worden nageleefd door organisaties van de V.N., de overheden, en de belangrijkste organisaties op elk gebied waarbij de mensen het milieu beïnvloeden.

Werkwijze

**Vereniging Kinderwald e.v.
Stad Hannover afd. Groen en Milieu
Projectbureau Lokale Agenda 21***

Samenwerkingsnetwerk

stad Hannover
ouders en kinderen
pedagogen
bosbeheerders
landschapsarchitecten
maatschappelijk werkers
kunstenaars

foto: Kinderwald

Het Kinderwald biedt kinderen de mogelijkheid om in aanraking met natuur te komen en ervaringen met en in de natuur te hebben. Het doel van Kinderwald Hannover is kinderen en jongeren in hun ontwikkeling tot mondige leden van de maatschappij te bevorderen. Het aanbod richt zich op jeugd van 4 tot 18 jaar uit de regio Hannover. In kampen, workshops, acties en projecten kunnen kinderen en jongeren op uiteenlopende manier ervaringen in de natuur opdoen. Het is een plek waar kinderen kunnen ravotten, met water spelen en vies mogen worden. Zij bouwen wilgenhutten, takkenbanken en bruggen. Zij planten bomen en struiken, maken wegwijzers, dromenvangers en boomgezichten. Zij beleven de natuur met alle zintuigen. Op speelse manier leren kinderen natuur en milieu te waarderen.

Doel: meer natuurbeleving en medezeggenschap voor kinderen en jongeren in de stad Hannover.

Organisatie: Samenwerking van bestaande pedagogische, maatschappelijke, culturele en ecologische initiatieven in een nieuw netwerk om natuur en natuurervaring op verschillende manieren voor kinderen en jeugd toegankelijk te maken. De stad Hannover vormt samen met ouders en kinderen, pedagogen, bosbeheerders, landschapsarchitecten,

foto: Kinderwald

maatschappelijk werkers en kunstenaars een breed netwerk. Het project wordt gedragen door de vereniging Kinderwald Hannover e.V. en de stad Hannover, afdeling milieu en groen en het lokale bureau Agenda 21, waar het project deel van uitmaakt.

Participatie: het Kinderwald is een door kinderen vormgegeven terrein waar participatie de hoogste prioriteit heeft. Kinderen leren hun behoeftes te articuleren en ideeën te ontwikkelen voor de vormgeving van het Kinderwald en van hun leefomgeving. Het streven is om bij de kinderen en jongeren vormen van betrokkenheid, verantwoordelijkheid en continuïteit te ontwikkelen die van belang zijn voor het participatieproces. In toekomstworkshops leren zij (ruimtelijke) ideeën te ontwikkelen, maquettes te bouwen en die ideeën te realiseren. Creatieve, muzikale en artistieke activiteiten in de natuur spelen daarbij een belangrijke rol.

Pedagogisch concept:

- Kinderen op uiteenlopende manier kennis laten maken met de natuur (motto: ik bescherm wat ik ken, natuur als iets waardevols), via creatieve, artistieke of natuurkundige activiteiten. De kinderen verzamelen kennis die

ze direct bij de inrichting van het terrein kunnen inzetten.

- Kinderen leren ideeën en wensen formuleren en vormgeven
- Het betrekken van de leeftijdsgroep van 4 t/m 18 jaar (er zijn kinderen die sinds 10 jaar in het Kinderwald actief zijn en nu als begeleider zelfstandig projecten trekken)

Instrumenten

- Nieuw, breed **samenwerkingsnetwerk**.
- **Kinderparticipatie**.
- **Activiteiten** door het hele jaar voor kinderen en jongeren, rond 200 projectdagen en acties per jaar. Activiteiten zijn bijvoorbeeld: theater, muziek, beeldhouwen, dieren en planten zoeken en bestemmen, natuurlijke processen observeren, wilgen snoeien, bouwen uit wilgen en hout, groenonderhoud, terreinverkenningen etc.
- **Professionalisering** voor zogenaamde multiplicatoren: methoden, ideeën en praktische voorbeelden hoe zij met kinderen en jongeren het bos kunnen ontdekken.
- **Workshopprogramma** voor scholen en kinderopvang.
- **Opleiding** voor jongeren als activiteitenbegeleider.
- Vaste **onderhoudsgroep** van kinderen en jongeren.

Coördinatie:

Susanne Wildermann,
Fachbereich Umwelt und Stadtgrün,
Beratung und Kommunikation,
kinderwald@hannover-stadt.de

Förderverein Kinderwald Hannover e.V.

Irmtraud Lohs,
ilohs@htp-tel.de
www.kinderwald.de

Links:

www.kinderwald.de,
www.bibb.de/de/nh_28557.html
www.unmada.de/unmada/projekte/
kinderwald.html
www.klimaschutz-hannover.de/
Kinderwald.1537.0.html

afbeelding: Kinderwald

4.3.2 Succesvolle participatie

Een aantal essentiële onderwerpen komt steeds terug:

- Mensen denken in voor hen bekende patronen. Als je kinderen vraagt wat in hun nieuwe speelplaats te vinden moet zijn, noemen ze meteen schommels, glijbanen en zandbakken. Hetzelfde geldt voor volwassenen. Probeer de bekende patronen te doorbreken. Om een wensenlijstje te krijgen voor een natuurlijke speelplaats, kun je andere voorbeelden laten zien of een excursie organiseren. Het denken in bekende patronen uit zich ook in het maken van werkstukken of maquettes door de kinderen. Krijgen ze vouwblaadjes en wc-rollen aangeboden, dan maken de kinderen andere droomspeeltuinen dan wanneer ze met zand, steentjes, takjes en bladeren mogen werken. Soms is het nodig ook de begeleiders op het goede spoor te zetten. (zie interview met Paul Janssen).

- Lobst (2004) geeft in haar stuk aan dat ook de vraagstelling aan de kinderen van groot belang is. Vraag vooral naar concrete, begrensde zaken: wat vind je van het schoolplein, wat wil je er kunnen doen, hoe zouden we dat samen kunnen maken? In plaats van de open vraag te stellen naar wat de kinderen op het schoolplein willen.
- Communiceren met alle betrokkenen is belangrijk. Illtus en Hart (1994) pleiten ervoor het hele proces van planning en ontwerp transparant te houden. Maak alle deelnemers duidelijk in welke fase ze zitten en wat er precies met hun inbreng gaat gebeuren. Mensen vinden het prettig te zien wat met hun voorstellen is gedaan. Daar hoort bij dat wordt uitgelegd waarom het ene idee wel en het andere niet uitvoerbaar is.
- Voor kinderen kan het traject van ontwerp tot realisatie van een plan lang duren. Daar is wat aan te doen door tussenresultaten te organiseren, die verband houden met de nieuwe speelplaats. Bij speelplaats Stellenbos in Rotterdam richtten ze een keet bij het toekomstige speelterrein in als museum waar tekeningen en werkstukken van de kinderen tentoond worden gesteld. Ook organiseren ze knutselmiddagen en bijeenkomsten voor de ouders (zie interview met Marieke van Esch). De kinderen die meedachten over de aanleg van de Speeldernis (Rotterdam) konden stempels verdienen met een aantal activiteiten. Als je genoeg stempels had, kreeg je een jaar lang gratis toegang tot de Speeldernis. De tussentijdse activiteiten varieerden van het meedoen aan een enquête aan de hand van foto's tot het meewerken aan een maquette, het verzamelen van zaden en het maken van een voederplek (Lobst, Maas & De Gruijter, 2002; Van Straten, 2008)

Henk Zoeteman (haalbaarheidsstudie waterboerderij Beverwaard, Rotterdam), noemt de volgende succesfactoren (Van Straten, 2008:41):

1. Kies voor laagdrempelige activiteiten;
2. Laat activiteiten in de wijk of op locatie plaatsvinden;
3. Kies voor een open locatie;
4. Gebruik bestaande netwerken in de wijk;
5. Benader mogelijke deelnemers op een actieve en persoonlijke manier;
6. Bied mogelijkheden voor spontane contacten tussen bijvoorbeeld bewoners en gebruikers onderling en andere partijen;
7. Kies voor vrijblijvende en kortlopende activiteiten;
8. Denk positief, ga uit van kansen en mogelijkheden;
9. Beloof wat je waar kunt maken en maak waar wat je belooft.

Bij dat alles is timing belangrijk. Betrek je deelnemers te vroeg in het proces, dan kan het zeker voor kinderen veel te lang duren voordat er resultaten worden geboekt. Dat kan zelfs tot gevolg hebben dat de kinderen bij de opening van de speelplaats te groot zijn om er nog gebruik van te maken. Haal je deelnemers er te laat bij, dan kan het gevoel ontstaan dat alles al geregeld is en participatie een loos begrip is (Van der Loo e.a., 2006).

De stad laat hier een ander gezicht zien: zacht, speels, verwonderend, met een ander tempo en zonder prestatiedruk.

4.4 SOCIALE SPIN-OFF

Niet zozeer een sociale voorwaarde maar een effect is de sociale spin-off die speelnatuur kan hebben. Dit wordt in de literatuur nog weinig genoemd, maar is zeker waardevol. We staan er hier kort bij stil.

Groene, natuurlijke speelplaatsen ademen een andere sfeer dan gebruikelijk in de gebouwde omgeving. Het zijn 'oases in het beton'. Voor kinderen en ouders, en voor meer mensen. Dit geldt ook voor parken in de stad. De nadrukkelijker mogelijkheid om als bewoner betrokken te zijn voegt een speelnatuur iets unieks toe. Natuurlijke speelplaatsen geven mensen kansen op ontmoeting, op contact met groen en zingeving. Juist mensen die dit in de dynamische stad minder makkelijk vinden, kunnen hier tot hun recht komen.

Bij natuurspeeltuinen, dus plekken met geregeld beheer en toezicht, gaat dat een stap verder. De ervaring leert, dat deze betekenisvol kunnen zijn voor mensen die om verschillende redenen niet goed meekomen in de maatschappij. Mensen met een lichte handicap – lichamelijk of mentaal –, mensen met angsten of depressie, met onrust of verdriet: in een gastvrije natuurspeeltuin vinden zij veilige overzichtelijkheid. De stad laat hier een ander gezicht zien: zacht, speels, verwonderend, met een ander tempo en zonder prestatiedruk.

Hetzelfde geldt voor stagiaires. Binnen de gangbare stageplekken van opleidingen is speelnatuur een tamelijk afwijkende setting. Studenten die moeite hebben om in bureau-achtige settings te functioneren, kunnen soms in de ongedwongen groene setting van speelnatuur wel tot hun recht komen. In een stad zijn dergelijke stageplekken dun gezaaid, terwijl de behoefte en noodzaak er zeker zijn. Ook bij middelbare scholieren is een groene speelse

Speelnatuur is een bijzondere aanvulling op het stedelijk aanbod van speel- en sportmogelijkheden in de openbare ruimte.

invulling van hun 'maatschappelijke stage' welkom. Het vraagt sociale vaardigheden van de beheerders om met deze bezoekers, deze vrijwilligers of deze stagiaires om te gaan; ze in hun waarde laten. Als zij die vaardigheden hebben, of zich daarin hebben bekwaamd en eventueel gesteund weten, zijn natuurspeeltuinen ook in maatschappelijk opzicht pareltjes voor de stad.

Verder doordenkend zouden natuurspeeltuinen in de stad ook voor therapeutische doeleinden benut kunnen worden. Dit vraagt specifieke professionaliteit en financiering.

4.5 CONCLUSIE

De ruimtelijke voorwaarden (hoofdstuk 2) en de sociale voorwaarden zijn van even groot belang bij de realisatie van speelnatuur. Je moet met de verschillende belangen van de diverse actoren rekening houden. Het is verstandig om de uiteenlopende belangen voor aanvang in beeld te brengen. Zij leggen de basis voor samenwerking in het proces.

Draagvlak is cruciaal om meer speelnatuur te krijgen: het moet duidelijk worden dat speelnatuur veel te bieden heeft, niet alleen aan kinderen maar ook aan volwassenen en organisaties. En daarmee aan de gemeente. Het gaat om zoveel meer dan het voldoen aan een kwantitatieve eis voor speelruimte en om 'motorische vaardigheden' en 'bewegen'. Al zijn dat terecht belangrijke thema's. Het gaat bij speelnatuur om spelen in al zijn rijkheid, om een oase tussen de stenen, om sociale ontmoeting en 'lucht, licht en ruimte' in al zijn interpretaties. En als de kinderen niet meer naar de natuur komen, moet de natuur weer dichterbij de kinderen. Natuurlijke speelplaatsen in de stad moeten net zo vanzelfsprekend worden als parkeren

of de toegankelijkheid van gebouwen. Speelnatuur draagt bij aan een beter woonklimaat in de steden. Het is uitnodigend voor gezinnen met jonge kinderen, die juist door het ontbreken van speelgroen de stad ontvluchten en zo het gewenste evenwicht in de bevolkingssamenstelling aan het wankelen brengen. Een goed woonklimaat met kwaliteitsvol ingerichte groene buitenruimte geeft status aan de buurt. In tegenstelling tot veel andere voorzieningen in een stad is de waardering van de bestemming groen bij verschillende bevolkingsgroepen hetzelfde.

Speelnatuur is niet zomaar een opwaardering van een plek. Speelnatuur is ook niet de vervanger van alles wat tot nu toe onder de noemer buitenspelen bestaat. Speelnatuur is een bijzondere aanvulling op het stedelijk aanbod van speel- en sportmogelijkheden in de openbare ruimte. Speelnatuur moet een weloverwogen en bewuste keuze zijn (zie ook hoofdstuk 2 conclusies). Een natuurspeelplek in de stad moet breed gedragen worden. Het is maatwerk – elk project is anders, afhankelijk van de medespelers en de bijzonderheden van de locatie. Het is geen kant-en-klaar product uit een catalogus, maar vraagt op een aantal niveaus draagvlak en ondersteuning.

DRAAGVLAK, EEN
INSPIRERENDE INITIATOR
EN SAMENWERKING ZIJN
DE SLEUTELS VOOR
SUCCESVOLLE
SPEELNATUUR.

Is er **geen echt draagvlak en betrokkenheid**, of kan deze alleen met veel inzet in leven worden gehouden, dan kan het beter zijn om te kiezen voor een **consumptiemodel** van speelnatuur in de vorm van een natuurspeeltuin. Dat betekent een top-down proces (actie op macro- en mesoniveau) voor de inrichting van speelnatuur, al dan niet met participatie in de vorm van consultation. Ook in dit model is het uitermate belangrijk dat er een inspirerende initiator, professionele begeleiding, betekenisvolle volwassenen voor de kinderen, pedagogische kwaliteit en geregeld toezicht zijn. Dit is vooral van belang in een omgeving met gebruikers die eerst kennis moeten maken met deze manier van spelen en natuur.

Is er **wel draagvlak en betrokkenheid** en sprake van een 'bottom up' initiatief vanuit het microniveau, dan is de rol op meso- en macroniveau vooral professioneel ondersteunen en faciliteren. In deze situatie zijn er al ouders of bewoners die initiatieven voor speelnatuur hebben. Nu is een echt **participatiemodel** te hanteren. De aanleg van openbaar toegankelijke speelnatuur zonder formeel toezicht is nu ook mogelijk, omdat omwonenden en gebruikers verantwoordelijkheid nemen.

Op gemeentelijke niveau verdient het formuleren van een duurzame strategie voor de implementatie van speelnatuur de voorkeur. Ad hoc acties bieden minder mogelijkheid voor het sturen en bewaken van de kwaliteit. Het is beter om te investeren in goede voorbeelden, de effecten ervan in kaart te brengen en vanuit daar verder te ontwikkelen.

Als de speelnatuur is opgeleverd, moet zij net als haar gebruikers de tijd en de ruimte krijgen om zich te kunnen ontwikkelen. Iedere ontwikkeling brengt veranderingen met zich mee, speelnatuur is net als een huis of een stad nooit af. Er moet mogelijkheid blijven op deze veranderingen te kunnen reageren. Het traject stopt dus niet met de oplevering. Goede nazorg houdt de mensen gemotiveerd en betreft nieuwe mensen erbij. (zie ook voorbeeld CNME Maastricht in hoofdstuk 5).

Het nut van participatie

Ongeacht de vorm of mate van participatie, de inbreng van kinderen werkt verrijkend op de input van volwassenen. Kinderen zijn immers de experts in spelen! Om de participatie van de kinderen tot een succes te maken, is een aantal aspecten essentieel. In de ontwerpfase moet je kinderen op het spoor van groene, natuurlijke speelplaatsen zetten. Kinderen en volwassenen zitten vast in hun bekende denkpatronen. Zonder hulp kunnen ze vaak niet meer in termen van *natuurlijke* speelelementen denken. Dat is te doorbreken door voorbeelden te laten zien, of door ze natuurlijke materialen te geven om hun wensen en ideeën vorm te geven. Het is daarnaast belangrijk dat kinderen weten waar ze invloed op kunnen uitoefenen, om welke reden bepaalde wensen (niet) uitvoerbaar zijn en wat er met

hun bijdragen gebeurd is. In de vaak lange tijd tussen de aanvang van een project en het openingsfeest kunnen kinderen bij het proces betrokken blijven door tussentijdse resultaten te organiseren die verband houden met de nieuwe speelplaats.

Of participatie ook tot grotere betrokkenheid en beter gebruik van de speelplek leidt is onduidelijk. Het lijkt vooral de kwaliteit van het proces te zijn, die bepaalt of het grotere betrokkenheid en beter gebruik oplevert. Zo laat het Spielplatzbüro in (Neder-) Oostenrijk bij de evaluatie van de reeds gerealiseerde 150 projecten zien dat participatie wel degelijk effect op de betrokkenheid van de gebruikers kan hebben. (zie voorbeeld Spielplatzbüro hoofdstuk 5).

Participatie kan dus een belangrijk instrument zijn om draagvlak te ontwikkelen. Vooral bij plekken in de directe woonomgeving is dit relevant. Het is cruciaal als het om de inrichting van openbare plekken zonder toezicht gaat, die met name op de betrokkenheid en verantwoordelijkheid van de gebruikers en omwonenden moeten draaien. Participatie is een belangrijk middel zijn om het andere perspectief van spelende kinderen te beseffen. Zo is professioneler op de behoeften en belevingswereld van kinderen in te spelen. Een wereld waar de meeste 'grote' mensen verder van verwijderd zijn geraakt dan ze zelf denken.

LITERATUUR

HOOFDSTUK 1

Beltzig G. Child-like, Childish, Child-friendly: is there such a thing as children's aesthetics? www.beltzig-playdesign.de

Day C (2007). *Environment and Children* (2007), Oxford

Guenther H de (2008). In: *Kinder und Natur in der Stadt*, BfN-Skripten, Schemel HJ en Wilke T, Bonn.

Herz O (1996). KINDERleben RECHTE, in *Die Grundschriftzeitschrift* 1996, S. 4/5, Friedrich Verlag, Seelze/Velber. www.otto-herz.de/kinderrechte
Rotterdamse Jongerenraad (2007). Groen en speelruimten advies. Een advies aan B&W en gemeenteraad van Rotterdam. RJR.

SmartAgent Company (2008). Groenbeleving Rotterdam. In opdracht van gemeente Rotterdam. Leusden

Steeemers M. (2006). Vrij spel. Interne notitie Dienst Sport en Recreatie, Rotterdam

Visser BM, de Baaij GBJ, Bouwens S (2008). Speelnatuur en veiligheid. Richtlijnen voor terreinbeheerders. In opdracht van Ministerie van LNV, directie Natuur.

HOOFDSTUK 2

Baer J.T. (1998). A veterinary perspective of potential risk factors in environmental enrichment. In *Second Nature, Environmental Enrichment for Captive animals*, ed. D.J. Sheperdson, J.D. Mellen, and M. Hutchins., 277-301

Berg A van den/Berg M van den (2001). Van buiten wordt je beter. Alterra Jaarboek 2001, Wageningen

Day, C (2007). *Environment and Children*. Oxford Elsevier Ltd.

Beltzig, G. Child-like, Childish, Child-friendly: is there such a thing as children's aesthetics? www.beltzig-playdesign.de

Blinkert, B (1993). *Aktionsräume von Kindern in der Stadt*. - Freiburg (FIFAS)

Both, K/Jansen P (2008). Wilde mogelijkheden: Het beheer van speelnatuur. In: Groen, januari 2008, www.vakbladgroen.nl/1800_Groen_06-10_C_p1_LR.pdf

Hoff M/Maple TR (1995). "Post-Occupancy Modification of a Lowland Gorilla Enclosure at Zoo Atlanta". *International Zoo Yearbook*. 34:153-160

NÖ Familienreferat (2007), *Das Spielplatzbuch für Niederösterreich*, St. Pölten

Pappler M/Witt R (2001). *NaturErlebnisRäume, Neue Wege für Schulhöfe, Kindergärten und Spielplätze*. Kallmeyer Seelze-Velber

Reidl K/Schemel HJ/Blinkert B (2005). *Naturerfahrungsräume im besiedelten Bereich – Ergebnisse eines interdisziplinären Forschungsprojekts*. Nürtinger Hochschulschriften Nr. 24

Schemel HJ/Wilke T (ed.) (2008). *Kinder und Natur in der Stadt Spielraum Natur: Ein Handbuch für Kommunalpolitik und Planung sowie Eltern und Agenda-21-Initiativen*, Bundesamt für Naturschutz, BfN – Skripten 230, Bonn

Verboom, J (2005). *Kinderen en de natuur*, Ouders Online - www.ouders.nl/mdiv2005-natuur.htm

Worstell C/Fiby M (ed.) (2003). *Reconciling User Needs in Animal Exhibit Design*. Gorilla Exhibits as a Case Study. ZooLex Zoo Design Organization. Vienna, Austria.

HOOFDSTUK 3

Bakker I, De Vries SI, Van den Bogaard CMH, Van Hirtum WJEM, Joore JP, Jongert MWA (2008). Playground van de toekomst. Succesvolle speelplekken voor basisscholieren. TNO Kwaliteit van Leven.

Berg AE van den (2007). Kom je buiten spelen? Een advies over onderzoek naar de invloed van natuur op de gezondheid van kinderen. Wageningen, Alterra

Berg A van den, Berg M van den (2001). Van buiten word je beter. Essay over de relatie tussen natuur en gezondheid. Wageningen, Alterra.

Berg AE van den, Koenis R, Berg MMHE van den (2007). Spelen in het groen. Effecten van een bezoek aan een natuurspeeltuin op het speelgedrag, de lichamelijke activiteit, de concentratie en de stemming van kinderen. Wageningen, Alterra

Bogaard J van den (2007). Speelwater en Gezondheid. Kwaliteit, veiligheid, speelwaarde en regelgeving. GGD Rotterdam-Rijnmond.

Both K (2005). Kinderen in beweging. Motorische ontwikkeling en schoolnatuurtuinen. De wereld van het jonge kind, december 2005.

Both K (2008). Buitenspel met losse dingen. De wereld van het jonge kind, mei 2008.

Both K en Bogaard J van den (2008). Buitenspelen is ook bewegen. Pedagogiek in Praktijk, september 2008, 8-13.

Chawla L (2007). Childhood Experiences Associated with Care for the Natural World: A Theoretical Framework for Empirical Results. Children, Youth and Environments 17(4):144-170.

Fjørtoft I (2001). The natural environment as a playground for children: the impact of outdoor play activities in pre-primary school children. Early childhood education journal 29(2): 111-117.

Fjørtoft I (2004). Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development. Children, Youth and Environments 14(2): 21-44.

Gemeente Rotterdam (2008). Eindrapportage Rotterdamse norm voor buitenspeelruimte. Dienst Sport en Recreatie.

Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (2004). Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Den Haag: Gezondheidsraad en RMNO (publicatie nr 2004/9)

Gleave J (2008). Risk and Play: a literature review. Playday 2008 Give us a go! (www.playday.org.uk)

Hajer F en Keesom J (2008). Tijd voor spelen. Jantje Beton gaat door. Uitgeverij SWP, Amsterdam

Hoekstra E, Van Liempd I, De Vos F (2000). Vrijbuiten. Buitenspeelruimten voor 4 tot 12 jarigen. Werkboek voor buitenschoolse opvang en basisscholen. Uitgeverij Elsevier.

Hoekstra E, Van Liempd I, De Vos F (2000). Het Buitenland. Buitenspeelruimten voor 0 tot 4 jarigen. Werkboek voor kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Uitgeverij Elsevier.

Hurk K van den, Hirasig RA (2005). Prevalentie van overgewicht en obesitas bij jeugdigen 4-19. TNO Kwaliteit van Leven, Leiden.

Janssen P, Both K, Van den Bogaard J (2008). De boom in! Klimbomen in de stad. Vakblad Groen, augustus 2008.

Karsten L (2002). Oases in het beton. Aandachtspunten voor een jeugd-vriendelijke openbare ruimte. Uitgeverij Koninklijke van Gorcum, Assen.

Karsten L, Kuiper E, Reubsat H (2001). Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend. Uitgeverij Koninklijke van Gorcum, Assen.

unz T (1993). Weniger Unfälle durch Bewegung. Mit Bewegungsspielen gegen Unfälle und Gesundheitsschaden bei Kindergartenkindern. Reihe Motorik, band 14. Uitgeverij Karl Hofmann, Schondorf

Kuypers V/De Vries B (2008). Groen voor klimaat. Alterra, Wageningen.

Leufgen W/Van Lier M (2007). Vrij spel voor natuur en kinderen. Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht.

Lobst S (2004). Samen doen en samen groeien. Op weg naar een levendig schoolplein. Mensen-Kinderen, november 2004.

Louv R (2007). Het laatste kind in het bos. Hoe we onze kinderen weer in contact brengen met de natuur. Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht.

LNV (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) Consumenten-platform (2006). Jeugd en Natuur. Opinieonderzoek en panelverslagen.

Malone K/Tranter P (2003). Children's Environmental Learning and the use, design and management of schoolgrounds. Children, Youth and Environments 13(2).

Platform Ruimte voor de Jeugd (2005). Netwerkdokument Ruimte voor de Jeugd.

Raad voor het Landelijk Gebied (2008). Groen opgroeien. Advies over meer samenhang in groen jeugdbeleid. Publicatie RLG 08/08.

Tovey, H. (2008). Playing outdoors; Spaces and Places, Risk and Challenge. McGraw Hill: New York

Vries SI de/Bakker I/Van Overbeek/Boer ND/Hopman-Rock M (2005). Kinderen in prioriteitswijken: lichamelijke (in)activiteit en overgewicht. TNO Kwaliteit van Leven.

White, J. (2008). Playing and learning outdoors; Making provision for high-quality experiences in the outdoor environment. Routledge; London & New York.

Wilde JA de/Verkerk PH/Van Buuren S/HiraSing RA (2006). Prevalentie van overgewicht en obesitas bij jeugdigen 4-15 jaar in de periode 2002-2004. TNO Kwaliteit van Leven.

Methode: Voor deze literatuurstudie is in verschillende databases gezocht naar wetenschappelijke artikelen: In de database ERIC via de Thesaurus met Motor Development, Outdoor Activities, Physical Fitness, Play en Playgrounds en met de losse termen 'natural environment', 'parks', 'green' en 'nature', gecombineerd met 'Play' of 'Playgrounds'.

In de database Psychinfo is via de Thesaurus gezocht met Childhood-Development, Urban Planning, Playgrounds, 'Urban Environments', 'Recreation-areas en Wilderness-experience en met de losse termen:

'playscape' + natural environment', 'parks', 'green', 'nature', gecombineerd met 'Play' of 'Playgrounds'.

In de database Pubmed/Medline is via de Thesaurus gezocht met Play-and-Playthings en in de database Embase met Play. Bij beide zijn dezelfde 'losse termen' gebruikt als in de databases ERIC en Psychinfo. Referenties uit de gevonden literatuur zijn gebruikt voor het zoeken van aanvullende artikelen. Naast deze artikelen zijn een aantal Nederlandstalige achtergrondrapporten gebruikt, zoals de review 'Natuur en Gezondheid' van de Gezondheidsraad uit 2004.

HOOFDSTUK 4

Gemeente Amersfoort (2007). *Natuurspeelplaatsen in Amersfoort; eerste stappen naar een scala van bijzondere plekken*. Documentnr. 2564952. Auteur onbekend. 15-9-2008 verkregen via www.amersfoort.nl/smartsite.shtml?id=183699

Gladwin, M. (2004). *Consulting Children about Play*. London: Children's Play and Information Service; factsheet

Illus, S. & Hart, R. (1994). Participatory planning and design of recreational spaces with children. *Arch. & Comport. / Arch. & Behav.*, 10, 4, 361-370

Lobst, S., Maas, R., & De Gruijter, M. (2002). *Participatie herinrichting natuurspeeltuin De Botte Spijker; ontwerpfase*. Rotterdam: Sport en Recreatie Gemeente Rotterdam.

Lobst, S. (2004). Samen doen en samen groeien; op weg naar een levendig schoolplein. *Mensen-Kinderen, november 2004*.

Loo, P. van der (eindredactie) (2006). *Spelen met ruimte; handboek gemeentelijk speelruimtebeleid*. Amsterdam: Mets & Schilt

Ministerie van VROM (2005). *Ruimte van ons allemaal; participeren in beheer van de openbare ruimte*. Den Haag: VROM. Verkregen via: www.wweni.nl/get.asp?file=docs/publicaties/ruimte5132.pdf&dn=5132&b=vrom

Straten, P. van (2008). *"Experts in spelen"; hoe kinderen kunnen worden betrokken bij het ontwerpen van een groene speelplaats*. Ongepubliceerde thesis; Wageningen Universiteit en Researchcentrum

Geraadpleegde websites:
nl.wikipedia.org/wiki
www.amersfoort.nl/smartsite.shtml?id=183699

Methode participatie onderzoek: Gelijktijdig met deze deelstudie naar participatie heeft een student van de opleiding Gezondheid en Maatschappij van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR) zich in hetzelfde onderzoek 'kinderen betrekken bij het inrichten van groene speelplaatsen' verdiept door literatuurstudie en interviews. Ook heeft zij de gang van zaken rond kinderparticipatie zelf ervaren, door een groepje Esta's (scouting) een groene speeltuin te laten ontwerpen. De resultaten zijn beschreven in een bachelorscriptie (Van Straten, 2008). In deze scriptie gaat Van Straten dieper in op de theorie met betrekking tot (kinder)participatie. De informatie uit de interviews wordt vervolgens in verband gebracht met de theorie. De scriptie biedt ook veel praktische informatie over hoe kinderen betrokken kunnen worden en blijven bij het hele traject van ontwerp tot opening van de nieuwe speelplaats. Voor het onderzoek over participatie is, behalve van de informatie uit de scriptie, gebruik gemaakt van literatuur die via zoekmachines is gevonden en er is gebruik gemaakt van websites. Naar literatuur is gezocht aan de hand van de (combinatie van) zoektermen: participatie, kinderoparticipatie, spelen, speeltuinen, speelplaatsen, natuurlijke speelplaatsen, natuurlijk spelen, speelruimte. Daarnaast is een aantal sleutelfiguren in relatie tot groene, natuurlijke speelplaatsen geïnterviewd. Om de omvang van het totale onderzoek binnen haalbare grenzen te houden, is door de projectgroep besloten het onderzoek te concentreren op drie steden in Nederland, namelijk Amersfoort, Maastricht

en Rotterdam. Van deze steden is bekend dat er natuurlijke speelplaatsen zijn die op verschillende manieren tot stand zijn gekomen en ook in uitwerking van elkaar verschillen. Dat maakt het mogelijk meerdere situaties in kaart te brengen.

In alle drie de steden zijn mensen bereid gevonden met ons in gesprek te gaan. We interviewden Magda Bannink (Het Groene Spoor) en Jan Stolk (gemeente) in Amersfoort, Marieke van Esch (onderzoek en ontwerp), Hans Pijls (BuitenKans), Marcel de Jong (TOS) en Hüseyin Kalyoncu (indertijd: deelgemeente Charlois) die in Rotterdam betrokken zijn geweest bij de ontwikkeling van Avonturentuin Stellenbos, en Paul Janssen (Centrum voor Natuur- en Milieu Educatie, CNME) in Maastricht. Elke gesprekspartner was vanuit een eigen achtergrond betrokken bij de ontwikkeling van natuurlijke speelplaatsen in de genoemde steden, bijvoorbeeld als ontwerper, projectleider, of procesbegeleider. In alle gesprekken zijn onderwerpen aan de orde gekomen die te maken hebben met vier verschillende deelstudies binnen het onderzoek, te weten: inventarisatie van bestaande plekken, beleidsmatige aspecten, onderzoek naar de actoren die van belang zijn bij de realisatie van de speelplaatsen, en de participatie van kinderen/jongeren. Om zoveel mogelijk informatie te verzamelen, is ervoor gekozen in de interviews vragen over alle vier de onderwerpen aan bod te laten komen, ongeacht de expertise van de geïnterviewde.

HOOFDSTUK 5

Aarden M (dec. 2006). Homo vinex mist wild groen. de Volkskrant/Kennis, p. K05.

Franken F, Harting L, Kuerschner F, Nanninga T en De Zeeuw B (2008). Whatever is playing in a country – let it be the children. Ongepubliceerde thesis; Wageningen Universiteit en Researchcentrum.

Gemeente Amersfoort (2007). Natuurspeelplaatsen in Amersfoort; eerste stappen naar een scala van bijzondere plekken. Documentnr. 2564952. Auteur onbekend. www.amersfoort.nl/smartsite.shtml?id=183699

Jansen P, Smit W, Koppen van CSA, Bulten M, Damen ML, Custers C (2006). Hoe duurzaam is NME? Een explorerend kwantitatief onderzoek naar langetermijneffecten van Natuur- en Milieueducatie op scholen, Veldwerk Nederland en Universiteit Utrecht.

Langers, F., van Blitterswijk, H., Brinkhuijsen, M., & Westerink, J. (2009). Groene kinderopvang; praktijkgeoriënteerd onderzoek naar de mogelijkheden van uitdagende speelnatuur binnen de buitenschoolse kinderopvang. Wageningen: Alterra, rapport 1713

Leufgen, W., & van Lier, M. (2007). Vrij spel voor natuur en kinderen. Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel.

Loo, P. van der (eindredactie) (2006). Spelen met ruimte; handboek gemeentelijk speelruimtebeleid. Amsterdam: Mets & Schilt

Ministerie van VROM (2005). Ruimte van ons allemaal; participeren in beheer van de openbare ruimte. Den Haag: VROM

Ministerie van VWS (2007). Vaststelling reikwijdtenotitie bij Warenwetbesluit attractie- en speeltuintoestellen. Staatscourant 2 maart 2007, nr. 44 / pag. 18

Raad voor het Landelijk Gebied (2008). Groen opgroeien! Utrecht: publicatie RLG 08/08

Suttcliff, R (2008). Playsafety in the UK. Presentatie op congres "Child in the city" 3-5 november 2008, Rotterdam
Visser BM, de Baaij GBJ en Bouwens S (2008). Speelnatuur en veiligheid. Richtlijnen voor terreinbeheerders. In opdracht van LNV.

Voedsel en Waren Autoriteit Regio Zuidwest (2008). Spelen in de bossen; van natuurlijke materialen tot veilige speeltoestellen. Factsheet

Methode: In de beginfase van het onderzoek is door studenten van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR), in het kader van het mastervak 'Settings for Health', een sterke-zwakke-analyse (SWOT-analyse) gemaakt voor beleid in relatie tot het realiseren van natuurlijke speelplaatsen (Franken, Harting, Kuerschner, Nanninga, & De Zeeuw, 2008). Deze analyse is gebaseerd op literatuurstudie en interviews. Uit het onderzoek van de studenten is naar voren gekomen dat de veiligheidseisen met betrekking tot speeltoestellen de belangrijkste belemmering zijn bij het ontwikkelen van natuurlijke speelplaatsen. Daarnaast speelt de invulling van de beschikbare ruimte een rol. Een speelplaats legt het vaak af tegen de bouw van woningen, industrie-terreinen, of wegen. Verder is gebleken dat niet iedereen even bekend is met de term natuurlijke speelplaatsen, waardoor miscommunicatie dreigt en betrokkenen niet altijd eenzelfde doel voor ogen hebben. Als positief punt komt naar voren dat de gesprekspartners van de studenten aangeven dat financiën over het algemeen geen probleem zijn. Als er een goed onderbouwde plan kan worden overlegd, zijn er vaak wel fondsen te vinden.

Het rapport waarin deze bevindingen zijn vastgelegd, vormde de basis voor verder onderzoek, dat in dit hoofdstuk wordt beschreven. Bij het vervolgonderzoek is gebruik gemaakt van literatuur, op internet gevonden via zoekmachines, en websites. Daarbij is onder meer gezocht aan de hand van de (combinatie van) zoektermen: beleid, spelen, speeltuinen, speelplaatsen, natuurlijke speelplaatsen, natuurlijk spelen, speelruimte, speelruimtenorm, speelruimtebeleid, visie speelruimte, WAS. Naast de literatuurstudie zijn er interviews afgenomen met een aantal sleutelfiguren vanwege hun betrokkenheid bij natuurlijke speelplaatsen. Om de omvang van het totale onderzoek binnen haalbare grenzen te houden, is door de projectgroep besloten het onderzoek voor Nederland te concentreren op drie steden in Nederland, namelijk Amersfoort, Maastricht en Rotterdam. Van deze steden is bekend dat er natuurlijke speelplaatsen zijn die op verschillende manieren tot stand zijn gekomen en ook in uitwerking van elkaar verschillen. Dat maakt het mogelijk meerdere situaties in kaart te brengen.

COLOFON

Opdrachtgever

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
directie Natuur
Projectbegeleiding:
Ellen Reuver en Marie-Thérèse Lammers

ONDERZOEK

De Speeldernis

Sigrun Lobst
Landschapsarchitect, coördinator Speeldernis
Margit Schuster
Stedenbouwkundige, bestuur Speeldernis
Suzanne Borgharts
Ontwikkelingspsycholoog, projectmedewerker Speeldernis

GGD Rotterdam-Rijnmond

Josine van den Bogaard
Senior beleidsadviseur Gezond bouwen en wonen
Jennie Odink
Medisch milieukundig adviseur

Wageningen Universiteit en Research Centrum, Expertisecentrum Gezondheid, Landbouw en Groen

Lenneke Vaandrager
Universitair hoofddocent Gezondheid en Maatschappij
Mariëtte Custers
Omgevingspsycholoog / onderzoeker
Dorit Haubenhofers
Scientist Agriculture, Care and Health

Klankbordgroep

Rob Aartsen
Gemeentewerken Rotterdam
Magda Bannink
Werkgroep 'Het Groene Spoor', Amersfoort

Henk Blijendaal
NUSO Speeltuinenwerk
Annemiek Fontein
Dienst Stedenbouw, Wonen en Verkeer, Rotterdam
Marie-Thérèse Lammers
Directie Natuur, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Willy Leufgen
Netwerk Springzaad, Stichting Oase
Ellen Reuver
Directie Natuur, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Marlyns Schild
Beleidsmedewerker gemeente Houten
Frank van Suchtelen
All Round Communications

Met dank aan

Jean-François Van den Abeele
Fris in het Landschap, Gent
Kees van den Aarsen
Secretaris Speelruimtevereniging Vogelwijk Leiden
Magda Bannink
Werkgroep 'Het Groene Spoor', Amersfoort
Sjanine Dingelhoff en Magriet van der Linden
OBS Bloemhof, Rotterdam
Machiel van Dorst
Universitair hoofddocent Environmental design, TU Delft
Marieke van Esch
Grafisch vormgever en betrokken bij de Avontuurtuin Stellenbos
Suzanne van Ginneken
Ontwerpstudio van Ginneken
Angela R. Glatston
Curator diergaarde Blijdorp, Rotterdam
Paul Janssen
CNME Maastricht, Planning Ecologisch beheer
Marcel de Jong
Thuis op Straat Charlois, Rotterdam
Hüseyin Kalyoncu
Gemeente Schiedam
Gina Kranendonk
Fotograaf & Horticultureel onderzoeker
Marianne Labre
Speelruimteambtenaar Gent

Hans van der Lans
Ecoplan Natuurontwikkelingen
Bettina Marx
Projektgruppe "Naturerlebnisraum am Bächle"
Hans Pijls
Buitenkans participatieve groenprojecten
Marjolein Steemers
dienst Sport en Recreatie, Rotterdam
Jan Stolk
Projectleider Natuurspeelplaatsen, Gemeente Amersfoort
Paulien van Straten
Student Gezondheid en Maatschappij, WUR
Cees Uittenbogaard
Gemeente Leerdam

Inhoudelijk advies:

Klaas Huls

Tekstredactie:

Josien Stehouwer, Josine van den Bogaard, Suzanne Borgharts

Omslagfoto

Sigrun Lobst

Foto's en ander beeldwerk

Van de projectgroep, anders zie onderschriften

Druk

Haasbeek

Vormgeving

StudioSpaas, Rotterdam
www.studiospaas.com

Uitgever

Uitgeverij Jan van Arkel
Grifthoek 151, 3514 JK Utrecht
telefoon: +31 30 273 18 40
e-mail: info@janvanarkel.nl
zie ook www.hetlaatstekindinhethetbos.nl

© 2009

SPEELNATUUR IN DE STAD

HOE MAAK JE DAT

Weet je nog hoe eindeloos je speelde op dat veldje, met die geurende struiken, die boom waarvan het je lukte erin te klimmen, hoe je het ijs voelde kraken bij die sloot? Hoe je daar met je vriendjes je fantasie kon laten gaan en de tijd vergat?

Ondanks de toenemende aandacht en zorg voor het opgroeiende kind, verdwijnen groene, avontuurlijke speelplekken en -plekjes steeds meer uit de woonomgeving. Dat moet veranderen.

Speelplezier, natuur ervaren, ruimte voor creativiteit en bewegen, sociaal-emotionele ontwikkeling, frisse buitenlucht, uitdaging: allemaal zaken die belangrijk zijn om je als kind gezond te ontwikkelen. En allemaal zaken die speelnatuur te bieden heeft!

Maar hoe ziet goede, beheersbare, uitdagende speelnatuur er uit? Hoe initieer je, ontwerp je, maak je, beheer je deze in de woonomgeving?

Voor een antwoord op deze vragen combineert dit boek de kennis van Wageningen Universiteit en Researchcentrum en de inzichten van de GGD Rotterdam-Rijnmond met de praktijkervaringen van Natuurspeeltuin de Speeldernis.

Het resultaat is een zeer leesbaar, rijk geïllustreerd, overzichtelijk verhaal, dat speelnatuur van al zijn kanten belicht. Het nodigt uit zelf het avontuur van het realiseren van speelnatuur in de stad aan te gaan: als initiatiefnemer, als ambtenaar, als ontwerper, als beheerder, als ouder of gewoon als 'homo ludens', de spelende mens...

ISBN 978-90-6224-498-0

9 789062 244980 >

Uitgeverij Jan van Arkel